

RÓZSA SÁNDOR
AZ ALFÖLD RÉME

TÖRTÉNETEK A HIRES RABLÓVEZÉRRŐL

IRTA
CSABA

BUDAPEST 1903
VASS JÓZSEF KÖNYVKIADÓHIVATALA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2021
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Tartalomfejlesztési és -szolgáltatási Osztálya
ISBN 978-963-417-520-9 (online)
MEK-18493

TARTALOM

Hogyan terem a «szegénylegény».

Rózsa Sándor tanítója.

Az első kaland.

A sávós kendő.

Rózsa Sándor szerelme.

Az algyői multság.

Egy gyerekért.

A delizsánsz meg más egyebek.

Rózsa Sándor Kossuthnál.

Daliás idők.

Megbabonázva.

Mikor a tisztelendő ur tánczol.

Statáriális idők.

Betyár-románcz.

Rózsa Sándor kedveltje.

A sáromberki gróf lovai.

A kommenciós rablók.

A miniszter is ur, de Rózsa Sándor nagyobb ur.

Rózsa Sándor bandája.

Nóta egy betyárról.

Rózsa Sándorék kiirtója.

Laucsik.

A szamosujvári rab.

Hogyan terem a «szegénylegény».

Más a magyar szegénylegény és más az olasz briganti. A magyar betyárvilág tele van szebbnél-szebb történetekkel, a betyárnóták pedig valóságos gyöngyei a magyar népies költészetnek. Költőink között a legnagyobb: Petőfi Sándor sem áttallotta megénekelni Zöld Marczit, sőt szindarabot is írt róla.

A betyárt sok nemes vonás avatja kedvessé népünk képzeletében. Kit büszkesége, kit bátorsága, kit pedig a néphez való jószívűsége. Mert a magyar betyár sosem felejt el, hogy ő a nép fia. Neki csak az ur nem kedves, akit, mert gögös, főnhéjazó, gyűlöl szive mélyéből. Ritka dolog, hogy a betyár mást bántson, mint kaputos embert. Ha paraszti ember van a rováson, ez csak azért van, mert vagy valami régi haragosa, vagy kedvesét bántotta a betyárnak, vagy tán elszeretni is próbálta.

De hát hogyan is terem a szegénylegény? Az én falumban gyerekkoromban volt egy módos paraszt. Szépecskén volt mit aprítania a tejbe és mégis olyan fukar volt, hogy mikor egyszer a fia ezüst gombos dolmányt akart csináltatni, majd hogy el nem verte. A fiu nagy dühében ezen úgy felgerjedt, hogy oda hagyta a szülői házat és csakhamar a Dunántul legrettegettebb haramiájaként emlegették a nevét. Hát ő is szegénylegény lett. A legtöbben azonban szerelmi csalódás miatt, vagy a katonasortól való féltében lesz betyárrá. Azaz, hogy rosszul mondtam. Nem is annyira a katonasortól félnek ők, mint inkább a német kommandótól, a cseh meg morva tisztektől az embertelen regulától.

A magyar betyár ritkán lesz tehát betyárrá pénzszerzési vágyból, vagy mert a vére kergeti rosz utra. De az olasz briganti bizony rablónak csap föl csak azért, hogy harácsoljon. Hiszen lehetne-e másképp, hogy olyan szép nóták szóljanak a magyar betyárról, mint amilyen ez is:

Nincs cserepes tanyám, sem szüröm, sem gunyám nincsen.
Kőből a nyoszolyám, nem külömb a párnám nékem.
Az éjszaka a pártfogóm,
Zápor mossa a takaróm
Fehérre...

A nép szive csak azt szereti meg, aki a szeretetre érdemes. És az a sok szép történet, melyet följegyeznek a betyárokról krónikáink, arról szól, hogy a szegénylegény mindig kedvelt alakja volt népünknek. A nép sok mindent elfelejt és megbocsát neki egy-egy nemes jellemvonásért.

Maga Ráday Gedeon gróf beszélt el egy esetet egy ilyen szegénylegényről. Volt egy Pajdor nevű rab Szegeden, aki sehogy sem akart vallani. A gróf felkeresi a czellájában.

- Hej fiam Pajdor, nagy dolognak kellett teveled történni, a mi téged a becsületesség utjáról letéritett!

- Igaza van, méltóságos uram. Ha már úgy beszél velem, megmondom az igazat. Ugy történt a dolog, hogy elveszett a gazdámnak négy birkája. Gazember - mondta a gazdám - ezt megfizeted. Loptam tinót, eladtam s megfizettem. Néhány hét múlva jött a pandur. No Pajdor, baj van! Megtudták, hogy tinót loptál, hanem ha ide adsz száz forintot, elsimitjuk a dolgot. Loptam ökröt s abból kifizettem a száz pengőt. Alig mult el pár hét, újra jött a pandur. No Pajdor, most már igazán baj van ám! A főkapitány ur is megtudta a dolgot. De ha háromszáz pengőt fizetsz, akkor aztán igazán nem kell félned semmitől sem. Most már négy ökröt loptam, azoknak az árát adtam oda. Így kerültem én bűnbe. A többi azt jött magától.

Rózsa Sándor, akiről ebben a könyvben szó leszen, nem volt szegénylegény a szó szoros értelmében. Az ő édes apja is híres zsvány volt már és mikorra fölcseperedett a Sándor gyerek, jócskán volt az apának a földi javakból. Hogy szerezte, arról a szegedi tanyákon sokat tudtak elmesélni még öregapáink. Dorozsma mellett volt szép kis birtoka, úgy hogy sok urral nem cserélt volna az öreg Rózsa András. De hát őt is elérte a betyár-vég. Egyik portyázásakor agyonlőtték.

A fia nem sokat okoskodott. Az apja mesterségére különös kedvet érzett. Már mint gyerek, híres verekedő volt, mikor aztán legénynyé lett, nem igen türe, hogy más legény is rá vesse a szemét arra a lányra, aki neki tetszett.

Hát ez annál is inkább könnyen ment neki, mert veszedelmesen szép legény volt. Azt mondják, hogy aki asszony egyszer rajta feledte a tekintetét, annak egyben megvette a szívét is. Deli barna fiu, széles vállas és olyan tüzes szemü, hogy nem csoda, ha föl tudta perzselni az asszony-népség véréét.

De hát tartsunk rendet. Rózsa Sándor a múlt századév második tizedében, 1813-ban született egyik szegedi tanyán és 1878-ban halt meg a szamosujvári fogházban. Tehát sok megpróbáltatása ellenére is szép időt, hatvanöt esztendőt ért meg. Sok mindenféle dolgot, igazat nem-igazat vegyesen, irtak róla össze. Mert Rózsa Sándor a magyar betyárvilág legkedveltebb alakjává lett. Sem Zöld Marczi, sem Sobri Jóska nem tudtak olyan nagy hirre vergődni, mint Rózsa Sándor, pedig róluk is egész sor krónikás dolgot lehet följegyezni. Rózsa Sándor a legrettenthetlenebb, legdaliásabb, mondhatjuk legkedvesebb betyára maradt a magyar népnek. Hogy miért, azt az ebben a könyvben elmondandókból kiki ösmerje meg.

Rózsa Sándor tanítója.

Mondtuk, hogy az öreg Rózsa András, a Sándor apja, híres zsvány volt és a Szegedvidéki nép jól ösmerte mint ilyet.

Csúf téli idő volt. A szegedi tanyákon, a merre a szem ellátott, méternyi hó feküdt. A Rózsa András dorozsmai tanyája is csöndes volt, akár a többi. Vagy tán még csöndesebb, mert az emberek még a tájékát is kerülték, olyan veszett hirben állott. András gazda nem volt oda-haza. Már hetek óta nem fordult meg a maga házában, Rózsa Andrásné asszonyom meg magában volt a gyerekekkel. Jó asszony volt szegény, bizony nem igen tudta, hogy ki ember az ura.

Éppen éjfélre hajlott az idő, mikor egyszerre megzörgetik az ablakot.

- Asszony, eressz be, de hamarost.

Az asszony fölkel, kinyitja az ajtót az urának, akitől megszokhatta már, hogy ilyenkor vetődjék haza. De majd hogy halálra nem rémült, mikor látta, hogy az ura csupa egy vér és a nyakáról csak úgy csurog alá az élet.

- Teremtő Isten, hát kigyelmedet mi lelte.

- Lelte ám az istennyila. Az a gaz puskagolyó eltévesztette az utat és belém verődött.

De már nem igen birt a lábán megállni az öreg. Elterült a pusztta földön, mint a krumplis zsák. Az asszony jajgatott.

- Édes gazdám, édes gazdám, mi lesz velünk?

Fölbredt a Sándor gyerek és odajött a földön fekvő apjához, akinek ajka lassan-lassan szederjessé kezdett válni.

- Mi lelte édes apám? Ki bántotta meg?

Az öreg Rózsa András hangja már igen gyöngye volt. Sok vért vesztett míg hazáig vánszorgott és tudta jól, hogy ütött a tizenkettedik órája. Nagy erőlködéssel fölemelkedett, rátette kezeit a melléte térdelő zömök gyerek-legényre.

- Sándor fiam, - szólt hozzá, - a csongrádi földesúr golyója visz a másvilágra. Rád hagyom a puskámat és ha egyszer odáig kerülsz, úgy rontsd az uri fajtát, mint a gyomot a kertből.

Szólt és halódó szemei mereven szögeződtek a fiára. Ez pedig gyerekésszel is megértette a tanítást.

- Úgy lesz apám, - ígérte határozottan.

Ugy is lett.

Az első kaland.

A szegedi vásárok híresek Alföld-szerte. Messze vidékről kerül ott össze a nép. Különösen ősszel van ez így, mikor a föld munkásának is meghozta keresetét a nyár és van miből vásárolnia télire.

A fiatal Rózsa Sándor akkor huszadik évében járt. Aczélizmos, göndör barnafürtü legény, akitől minden szegedi ember féltette a menyecske-feleségét. Pedig a legény nagyon büszke volt. Nem mindenkivel állott szóba, még ha asszony volt is.

Volt akkortájtban Szegeden egy német könyvesboltos. Valahonnan Lipcséből vagy tudj' isten honnan szakadt oda a nagy magyar városba. Gazdag ember volt, de már nem egészen fiatal. Mégis egy fiatal menyecskét hozott valahonnan idegenből. Gyönyörű asszonyka volt. Hiába kerteltek azonban körül a megyebeli urak, a német sógor úgy őrizte tőlük a feleségét, akár a hétfejű sárkány.

Az őszi vásár idején Rózsa Sándor is bement Szögedébe. Csak úgy körülnézni, ha nem is vásárolni. Ott ódöngött a vásárolók közt, mikor össze találkozik a szép asszonynyal. Pöndörít egyet hamarosan a bajuszán és merészen szemébe kacsint a kis németkének. Az irul-pirul mikor szeme összevillan a helyre legényével és sietve megy ki a sokaság közül. A legény utána. Meg sem áll egész hazáig.

Pár hétre rá a könyves boltosnak se hire, se hamva. Kidoboltatják mindenfelé, hiába. Akár csak a föld nyelte volna el. Kurrentáltatják országszerte, kiírják az ujságokba, hogy keresik, de csak nem akarózik előkerülni.

Akkortájt, mikor a fiatal asszonyka a szalmaözvegység szomorú napjait élte, beállit hozzá Rózsa Sándor. Jól megválasztotta az időt. Az asszonyka maga volt, egy lélek sem a házban. Szörnyen megijedt, mikor meglátta a legényt. Ez pedig se szól, se beszél, egyszerűen oda ugrik az asszonyhoz, piczi piros ajkát, nevető kék szemét össze-vissza csókolja és csak annyit mond:

- Jetzt kann schon Herr Mann zuhause kommen. (Ez a klasszikus németségen szólás pedig annyit jelent, hogy: Most már haza jöhet az ura.)

És csakugyan másnap otthon is termett. Hát Rózsa Sándor ott fogta valahol a dorozsmai tanyákon. Meg is vendégelte, jó szóval is tartotta, csak az asszonyához nem eresztette.

De, csodálatos módon, az asszonyka sohse beszélte el a Rózsa Sándorral való kalandját az urának. Talán nem bánta volna, ha pár hétre eltűnik az ura. De minek is lett volna az. Azt mondják, hogy azoknak a forró csókoknak a kedvéért nem egyszer eltűnt ő is a dorozsmai tanya karámjában.

A sávós kendő.

A halasi határban volt a kőkuti csárda. A szegénylegények kedves helye volt ez. Sokszor hetekig itt mulattak, vigadtak, míg valamely zsandárcsapat neszt nem vette a vigasságnak és szét nem ugrasztotta a legényeket.

Rózsa Sándor sokszor megfordult a kőkuti csárdában. Tán mert kedvére volt a szegénylegényekkel parolázni, tán másért? Bizony másért. A legény akkor kezdett ember lenni. Valami megmozdult a szívében, mikor a szépséges csaplárleány szolgálta neki a bort. Hej a Boka Lidi, annak a lelkén szárad a Rózsa Sándor betyársága!

Boka Lidi igazi alföldi szépség volt. Gömbölyü arcocskáját barnára perzselte a nap és bogár-szemének kölcsön adott a maga tüzéből. Úgy tudott azokkal gyujtani! Rózsa Sándor szívet is fölgyujtotta. De csak bolonditgatta a szerelmes legényt. Majd szerelmes öleléssel borult a keblére, majd meg hidegségével kinozta.

- Hát mikor lesz már egészen az enyém, szépséges Lidikém? fakadt ki az elkeseredés Sándorból.

- Megmondjam? dévajkodott a leány.

- Már hogyan mondanád meg, felelt a legény.

- Hát a multkoriban nálunk járt a halasi gazdag molnár felesége. Volt annak egy sávós selyemkendője. Ha azt elhozod nekem, a tiéd leszek mind halálig.

- Ha csak ez kell galambom, meglesz.

Vasárnap virradóra aztán hire járt, hogy az éjjel rablók jártak a halasi gazdag molnárnál. Kicsoda, micsoda, senki se tudta megmondani. Délután beállit aztán a kőkuti csárdába Rózsa Sándor három pajtásával. Félre inti hamarost Boka Lidit és kiveszi a tüsszőjéből a sávós selyemkendőt.

- Hát elhoztam, lelkem, Lidikém! De hoztam még mást is melléje a gazdag molnárné tulipántos ládjából.

És kirak egy csomó ragyogó asszonysmukkot: fülbevalót, gyűrűt, meg micsodát.

Boka Lidi szeme fölvilan.

- Aztán mind enyém ez, Sándor.

- Persze hogy a tiéd.

Lidi se rest, hamarost fölrakja a gyönyörű drágaságokat a maga multságául, felkötí a sávós selyemkendőt amugy menyecskésen a Sándor szeme hizlalására.

- No, ugy-e, hogy szép vagyok? És oda perdül a legény ölébe.

Voltak a korcsmában mások is, halasi emberek, akik ráismertek a gazdag molnárné sávós selyemkendőjére. Persze, hogy siettek megvinni a hirt a molnárékhoz.

Boka Lidi karjaiból ugy vitték a zsandárok Rózsa Sándort egyenest a börtönbe.

- Hej, Boka Lidi! Annak a lelkén szárad a Rózsa Sándor betyársága!

Rózsa Sándor szerelme.

Annak a szép szál legénynek persze, hogy nem egy asszonyfélén rajta felejtkezett a tekintete. Hej, de egyikén sem olyan sokáig, mint a Bodó Julcsán!

A Bodó Julcsa valamelyik tanyabeli gulyásnak volt a lánya. Szemrevaló, szép lenhaju paraszt lány. Ugy ösmerkedett meg vele a legény, hogy egyszer valamelyik görbe járatáról való bujdokolása közben tért be a Julcsáék tanyájára.

- Hát el tudnál-e engem rejteni valahová? kérdi a megszeppent leányt, a ki nem annyira a legénytől ijedt meg, hanem inkább a hosszú puskájától.

- Nincs nekem bizony az én ágyamnál egyebem, feleli a lány nagy gondolkodás után.

- Hát jó lesz addig az is.

Már a másik pillanatban benn volt Rózsa Sándor a dagadó dunnák közt. Szépen megvetve rajta az ágy, hogy Árgus szeme lett légyen annak, aki észre veszi vala azon, hogy abban ember legyen.

Jöttek oszt hamarost az üldözők. A Julcsa már akkor künn volt az istállóban és fejte a Riskát.

- Nem járt itt egy legény felétek? - kérdi az egyik ur.

- Én felőlem ugyan járhatott, én ügyet sem vetek az ilyesmire.

- Hát azt könnyű mondani babám, de bajos ám elhinni. Azért jó lesz, ha előadod azt a gazembert.

- Ha nem hiszik az urak, jó, nézzenek körül a háznál. Itt a szoba kulcsa.

Avval oda veti a kulcsot és maga feji nagy nyugodtan tovább a Riskát.

- Már csak inkább a padlást, meg a pinczét kutatjuk át, szép galambom, mert azt a kulcsot nagy merészen adod.

Ugy is lett. Tűvé tettek a házban mindent, csak a Julcsa ágyára nem gondolt senki. El is mentek az urak hamarost. Mikor Rózsa Sándor előkerült a vánkosok közül nagy kiizzadva, gyönyörűséggel hallgatta, ahogy Julcsa elmondta, mint esett meg a vizitálás.

- Nekem való lány vagy te, galambom, eszem azt a furfangos eszedet. És úgy össze ölelgette a lányt, hogy az szinte fölsikoltott a nagy szeretet nyilvánításra.

Attól fogva Rózsa Sándor elválhatlan lett Bodó Julcsától. Már benne volt javában a betyárkodásban és nem egyszer süvitett el a pandur golyója a füle mellett. Jól esett megpihentetnie fáradt testét a Bodó Julcsa nyoszolyás ágyában.

Persze, hogy sokáig titokban maradt a dolog. Nem tudott arról csak az a fecskemadár, mely ott építette a fészket a Julcsáék háza ereszaljában. Hogy kitudódott, az is csak úgy történt, ahogy itt elmondom.

A dorozsmai csárda meglehetősen egyhangú volt. Csak néhanapján, ha betévedt egy-egy utas, hogy a hosszú alföldi uton kifáradt lovait megpihentesse és maga-magát egy kortytyal fölfrissítse.

A tanyabeli legények és lányok vasárnap délutánonkint azonban annál hangosabbá avatták. A Füstös cigány nyikorgása mellett ott mulatoztak, vigadoztak vasárnap délutántól hétfő virradatig. Hires legény volt a Kaszás Gombó Pali. Szívesen mentek vele tánczba a lányok.

Urnapiján is ott mulattak. Az egyik asztalnál ott iddógált Rózsa Sándor is. Büszke, rátarti is volt, meg félték is tőle a többiek, hát hagyták magában. Kaszás Gombó Pál annál inkább hejehujázott. Hogy-hogy nem, oda vetődött a Bodó Julis is. Hát 'iszen ő is csak lány lett volna vagy mi, ő is mulatni kívánczozott. Kaszás Gombó Pál derékon kapja hamarjában és mielőtt tánczba vinné, megölelgeti.

- Nem addig a', ordit rá Rózsa Sándor.

- Ej ha, nem kell olyan nagyon berzenkedni, ölelgettem én már a Julist máskor is.

- No ha ölelgetted, hát eztán nem fogod ölelni.

A következő pillanatban pisztolygolyótól találva holtan terült el Kaszás Gombó Pál.

*

Hát ezt a Bodó Julcsát szerette, mondom, Rózsa Sándor. Senkihez nem ragaszkodott az életben annyira, mint ehhez az asszonyhoz. Mert hamarosan a feleségévé lett. Nem a pap előtt. Dehogy. Kellott Rózsa Sándornak ilyen czeremónia? De azért a gyerekeit - pedig három is volt - a szegedi parochián tartották keresztvizre. A Julcsa asszony büszke volt a gyerekeire, akik közül szerencsére egyik se ütött az apjára.

Elég baja volt az asszonynak az ura miatt is. A dorozsmai kis karámban hányszor rejtegette! Mindenki tudta, csak azok nem, akik Rózsa Sándort keresték, mert nem akadt olyan hitvány ember, aki elárulta volna, hogy Bodó Julcsa a Rózsa Sándor kedvese.

Nem is lett volna tanácsos. Hamarosan leszámolt volna vele a nagy haramia. Mert ekkor már az egész Alföld rettegett a Rózsa Sándor neve hallatára. Egyik rablótámadás a másikat érte és fegyveres kíséret nélkül semmiféle delezsánsz nem mert a Hortobágyon járni.

Hogyan kezdte a betyáréletet: ennek is sorát ejtjük.

Az algyői mulatság.

Akkor már híres betyár volt Rózsa Sándor. Vakmerőségének, rettenthetlen bátorságának hamarosan híre ment és a szegénylegények szívesen vallották vezérüknek.

Szeged tájékán volt egy nagy grófi uradalom, annak a jószág-igazgatója Algyón lakott. Nagy «gutgesinnt» hírében állott és a nép is úgy hitta, hogy a «fekete-sárga direktor». Tudj isten, honnan szakadt ide valahonnan idegenből, erre a tiszta magyar vidékre. De hogy egy cseppet sem érzett a szegedvidéki becsületes magyar néppel, az szentül igaz.

Egyik ünnepnapon történt egy ősztáján. Az algyői országoton nagy porfelhő keletkezett, mire a falubeliek kitalálhatták volna, hogy kik tisztelik meg látogatásukkal, már ott állott a jószágigazgató háza előtt Rózsa Sándor harmincz embernyi csapata.

Hamarosan eligazították a hadi állást. Két ember a bíró háza elé állott, kettő a községházát őrizte, vagy tiz embert párosával szétszórtak a faluban, hogy vigyázzanak, maga a vezér pedig megmaradt embereivel bement a jószágigazgatóhoz. A cselédek ugyanarra a mulatságra készültek, hogy könnyű volt egy pár bitang kötőfékkel leszerelni őket.

Éppen ebédnél ült a család, mikor Rózsa Sándor betoppant.

- Jó napot, gazduram! kedves egészségére kívánom az ebédet!

A háziasszony holtra sápadt, a gazda pedig hirtelen a falon függő puskája után kapott. Ekkorra már Osznovics Pista oda ugrott és lekapta a puskát.

- Sohse okoskodjék, gazduram. Nagyobb szükségünk van nekünk erre a puskára, mint tekintetessednek. Ugy is sokan volnánk és aztán kár a puskaport elherdálni.

Fazekas Gábor meg Halász Gazsi ekkorra már lefoglalták a fekete-sárga direktor urat. Az asszonyt egy ujjal sem bántották. Rózsa Sándor oda lépett hozzá, udvariasan meghajlott:

- Sohse féljen a tekintetes asszony, Rózsa Sándor még egy hajszálát sem görbitette meg asszonyépnek. De nem is fogja.

A jószágigazgatót össze kötötték és oda ültették az asztalfőre.

- A tekintetes asszony meg üljön mellém és ha nem átalja, töltsön a poharamba. Szép asszony kezéből tokaji lesz a silány vinkó is.

A szegény asszony, mit volt mit tennie, leült a haramiavezér mellé. A többiek is sorba helyet foglaltak az asztal körül, mert Rózsa Sándor kiadta a parancsot, hogy most mi lakomázunk.

Míg a főbbek a banda tagjai közül asztalhoz ültek, egy más részük a kastély kifosztásához látott. Azaz nem is kifosztás volt az, hanem csak ki volt adva a parancs, hogy a mi pénzt, smukkot meg egyéb drágaságot találnak, hozzák ide az ebédlőbe.

Maga a vezér pedig vígan lakomázott ezen közben. A pajtásai erősen ittak. Rózsa Sándor nem igen töltögetett. Keveset ivott és igen ritkán. Ugy vélte, a bor elveszi az ember eszét, a haramia-vezérnek pedig mindig tiszta eszűnek kell lennie.

Ki tudja meddig tartott volna a lakoma, ha a hosszú Móró nem jön jelenteni, hogy nincs már semmi összeszedni való. Az igaz, hogy ekkor volt már vagy harmincz ezer pengő értékű drágaság az ebédlőben egy rakásra hányva. A házigazda az egész idő alatt egy szót sem szólt, csak a feleségét csillapitgatta német szóval. Az asszony szegény meg sirdogált és töltögetett olykor a vezér poharába.

Mikor már mind együtt volt ami össze szedhető értékeset találtak, Rózsa Sándor fölkapja teli poharát.

- Nohát ezt a poharat a tekintetes asszony egészségére!

És fenéig üritette. Mikor ezzel készen volt, mégegyszer meghajtotta magát az asszony előtt, aztán oda lépett a jószágigazgató elé!

- Ezt meg a te egészségedre kutya németje!

És kirántja öve mellől a pisztolyát és a következő pillanatban holtan fordul le székéről a jószágigazgató.

A legények hamarosan összeszedték a halomra gyűjtött drágaságokat és nemsokára eltűnt az egész csapat a puszta csöndjében. Honnan jöttek, hova mentek? Ki se tudta. De hogy az algyői lakomának sokáig hire volt a vidéken, az szent igaz.

Egy gyerekért.

Mindent rá lehetett fogni Rózsa Sándorra, csak azt nem, hogy valaha asszonyt, vagy gyereket bántott volna. Amilyen nemtörődömséggel tette el láb alól mindazokat, akik utjában állottak, oly igaz jó szívvvel volt az asszony és gyereknép iránt.

Történt egyszer, hogy a pusztában hintó került a banda elé! No, a hintón járókat nem igen szívelhették Rózsa Sándorék. Két pompás vasderes volt a hintóba fogva, benne nagy aranylánczos ur, meg egy fiatal öt-hat esztendőes gyerek.

Rózsa Sándor maga állott a hintó utjába. Két társa: Osznovics Pista és Csamangó Peti valamivel hátrább állottak. A vezérnek nem igen kellett segítség, elvégezte az ilyen kicsiségeket ő maga.

Mikor Rózsa Sándor pejkiójával a hintó elé vágatott, a két vasderes nagyot horkantott és hiába csapdosott a megrémült kocsis közéjük, egy tapodtat se mentek.

- Sohse okoskodjunk sokat, tekintetes uram, szólt a haramia. Rosz időket élünk, ránk fér egy kis uri manna. Hát csak juttasson ide valamelyest a tekintetes ur.

- Juttat ám a bécsi hóhér, aki majd felköt, hitvány banditája, hangzott a kocsiból a válasz és már eldőrdült egy pisztolylövés, mielőtt a betyár a maga pisztolya ravaszát megnyomhatta volna.

Rózsa Sándor felsziszszent. A lövés vállon érte. A másik pillanatban, már sziven találva hanyatlott vissza a hintó gazdája az ülésbe. A szegény gyerek, a ki a kocsiban ült, a nagy ijedtség miatt még sirni sem tudott. Fél halott módra ült ott, és csak akkor tört ki belőle a sirás, mikor az apja véres tetemét látta.

A másik két betyár is elősietett a lövésekre. Csamangó Peti se szól, se beszél. Mikor meglátja a gyereket, ráfogja a karabélyát.

- No hát ha olyan nagyon szereted az apádat, eredj utána. Tiszteltetem.

Rózsa Sándor oda ugrik a pajtásához, de már késő. A gyerek holtan bukik ki a kocsiból.

A haramia szeme szikrákat hány, nyakán megduzzadnak az erek, mint a bikának, amikor vörös posztót tartanak eléje. Osznovics Pista megijed. Ő már jól ösmeri a vezért. Most valami szörnyű indulat forrong benne.

- Beste kutya, hát mit parancsolt Rózsa Sándor? Nem megmondtam, hogy gyerekhez ujjal se merjetez nyulni?

Csamangó Peti a szívéhez kap. Pisztolygolyó járta át a szívét. Holtan fordul le a lováról. A Rózsa Sándor pisztolyából jött az a golyó!

A haramia ölbe kapja aztán a gyereket, letépi ingujja egy darab vásznát és úgy törli le vele a meleg vért a szive tájékáról. Aztán oda szól a megrémült kocsisnak.

- Hajts hamarosan az édes anyjához és mond meg neki, hogy temettesse el rózsafa-koporsóba. Virágra meg szemfedőre ezt küldi neki Rózsa Sándor.

Azzal odaveti a bugyillárisát és neki vág a sötétedő pusztának. Osznovics Pista utána. Szomoruan tértek vissza a tanyára.

A delizánsz meg más egyebek.

Mikor még gőzkocsi nem volt, a vasutat a delizánsz helyettesítette. Ez afféle nagy, kényelmes alkalmas volt, melybe elfért vagy tiz-tizenöt ember az uti podgyászával együtt. Egy bizonyos utvonalon közlekedtek az ily kocsik, amiket biztonság kedvéért nyolcz-tiz lovas katona kísért. Egy-két közbe eső állomáson pihenőt tartott a kocsi, itt lovat váltottak, az utasok megebédelték és mentek tovább az alkalmasossággal.

Szeged és Temesvár közt is közlekedett ilyen postakocsi (mert hivatalosan ez volt a neve.) Rózsa Sándorék megcsömörlöttek már a sok hintótól. Ilyen postakocsira fáj a foguk. Vakmerő elhatározásukban nem vették számon, milyen őrizettel járnak a delizánszok és hogy mi jár azért, ha ilyenre emelik kezöket. Elhatározták, hogy kirabolják a temesvár-szegedi postakocsit.

1846-ot irtak a kalendárium-csinálók. Rózsa Sándor bandája akkor vagy tizenöt emberre rugott. Ezt éppen elegendő nagynak ítélte a vezér vakmerő terve végrehajtásához.

A hoszu ut fáradalmaitól elcsigázott utasok már alig várták, hogy Szegedre érjenek. Alig volt a kocsi másfélóra járásnyira a várostól, mikor Rózsa Sándorék rajta ütöttek. A katonák, akik a kocsit kísérték, egyben le voltak füelve. Puskáikat elszedték a betyárok, kezöket hátra kötözték és sorba oda kötögették őket az utszéli fákhöz. Mikor ezzel készen voltak, neki láttak az utasok megdézsmálásának. Sorba kikutatták mindegyiknek a zsebét, az uraktól elvették az óráikat, az asszonyoktól a fülbevalóikat, a nyakékszereiket. Nem telt belé fél óra, nem volt a kocsin egy rézkrajczárnyi értékű dolog.

A kocsin egy bécsi kereskedő is utazott az életepárjával. Szörnyen káromolta ezt a kutya országot, ahol ilyesmi megtörténhetik. Rózsa Sándor nem tudott sokat németül, de annyiból mégis értett valamit, hogy mikor a német azt mondta fogcsikorgatva «Verfluchte Madjaren», hogy az káromkodás és nem imádság. Kibontotta karikását, suhintott egy nagyot, hogy a bécsi köcsöskalap messze röpiült a gazdája fejtől.

- Köszönd meg német, hogy nem vettem egy arasznyival lejobb a karikást, külömben a fejed jutott volna a kalapod sorsára. De tanuld meg, hogy a magyart még akkor sem szabad szidnod, ha betyár-ember.

Nem is szölt egy kukkot sem, de tán a felesége sivalkodását sem hallotta már, ugy elvette hallását a füle mellett elsüvitett karikás suhintása.

Egy kövér temesvári hentesné, aki a lánya látogatására utazott föl Pestre, sehogy se tudta lehuzni ujjáról a gyürüt.

- Sohse vesződjék vele az asszonyság, vigasztalta Halász Zsiga, a Rózsa Sándor vezér-pajtása. Vigye el emlékül a lányának Pestre és mondja meg neki, hogy a Rózsa Sándorék küldik emlékül. De meg mondja ám!

Az egész kocsi népsége közt nem akadt egy, aki feloldozta volna a katonákat a kötelektől és igyekeztek volna a rablóknak ellenszegülni. Mikor vége volt a fosztogatásnak, a rablók sorba álltak, tisztelegtek a fákhöz kötözött katonáknak és pár percz mulva illa berek, nádak, erek, csak egy messzi porfelhő mondott hirt felölük.

Hanem ez a rablás a Rózsa Sándor szabadságába került. Most már kimondták, hogy török-szakad, de kézre kell keríteni a haramiát. Valóságos hadjáratot indítottak ellenére. Végtere is csak ugy tudták elfogni a dorozsmai csárdában, mikor magában volt és körülsánczolták a katonák a házat.

Törvény elé állították és öt esztendőit mérték ki rá. De csak két esztendőit ült. Akkor kegyelmet kapott. Kossuth a megtért haramiát embereivel együtt katonává fogadta. Lettek is olyan katonák, hogy egész Bácska remegten remegett nevük hallatára. Mert hogy a rácok ellen mentek. De ezt majd máskor mondom el. Itt inkább egy másik históriát akarok elmondani, amelyik Rózsa Sándor második elfogatását mondja el.

Ez tizenegy esztendővel az első után történt, 1857-ben. Éppen az új királyt várták Szegeden. Azaz, hogy új csak azért volt, mert a nemzet kezdett kissé megbékülni és - felejteni. Ferencz József ez alkalmat akarta felhasználni arra, hogy beutazza Magyarországot. Mindenfelé nagy ünnepekkel várták, következésképp a szegediek sem akartak az utolsók lenni azok közt, akik kitesznek magukért.

Rózsa Sándor nagy dologban törte a fejét. Elhatározta, hogy becsületes emberré lesz. Valamit «szerzett», abból telik egy kis földre, házikóra. Ott megvonul majd szépen és nem is gondol többé a betyáréletre.

De hát hogy lehessen ez? A fejére tizezer pengő volt kitűzve. A betyár valósággal büszke volt arra, hogy őt ilyen nagyra taksálták. De hát mikor ehhez a fejhez oly nehéz volt jutni!

Egyetlen ember tudott csak Rózsa Sándor minden titkáról. Katona Pál volt ez, a komája. Ennek elárulta a tervét Rózsa Sándor. Katona Pálnál volt a haramia megtakarított pénze. Háromezer pengőjét kérte tőle.

A koma egyre halogatta a dolgot és igyekezett lebeszélni Sándort a tervéről. De az csak nem akart tágítani.

- Hát csak gyűjjék kend este hozzám, megkapja a pénzét.

Este csakugyan eljött Rózsa Sándor a csorvási tanyára. Hej, ha tudta volna miben töri fejét a koma!

Katona Pál ravasz ember volt. Ugy okoskodott, hogy a komának nála megtakarított pénze háromezer forint. Igen ám, de neki lehet éppen négyszer annyija, hiszen tizezer pengő van kitűzve a fejére! Már most ha ő kiszolgáltatja a Rózsa Sándor fejét, a háromezer pengő is megmarad, meg a tizezer forintot is megkapja.

Este beállit Sándor. A koma is, a felesége is barátságosan fogják.

- Hát csakugyan megmaradtál szándékodnál, Sándor?

- Meg én.

- No hát ha így van, kerülj be az istállóba velem. Ott van a pénzed.

A férfiak kimennek az istállóba. Alig hogy beteszi a lábát Rózsa Sándor, még csak körülnézni sincs ideje, Katona Pál hátulról egy hatalmas doronggal úgy fejbe kólintja, hogy a haramia majd hogy földre nem szédült tőle. De csak majd. A következő pillanatban már újra eszínél van.

- Ahán, hát így akarjuk visszaadni a pénzünket?

Puskájához nyulna, de ehhez már nincs ideje. A két ember ököre megy. Hatalmas az ereje mind a kettőnek. Végre is Katona Pál kerül alul. Hát most aztán Istennél a kegyelem. A haramia első dolga, hogy belé lövi puskáját a komába. Többet is küldene belé, de ekkor hátulról hatalmas baltavágás éri: Katonáné jött az ura segítségére.

A haramia elterül a földön. Ugy látszik, mintha meghalt volna. Pedig dehogy. Csak a nagy vérveszteség aléltatta el. Hamarosan össze szalad az egész falu. Másnap azután elvitték Rózsa Sándort. El is ítélték újra halálra. De királyi kegyelemből Kufsteinba vitték. Itt maradt egészen 1868-ig, mikor újra megnyílt börtöne ajtaja.

Katonáné csakugyan megkapta a tizezer forintot a Rózsa Sándor fejéért. De arról a vidékről úgy eltűnt, hogy hírét se hallotta soha senki erre. Jól is tette. Nem lett volna tanácsos össze találkoznia valamelyikkel a Rózsa Sándor emberei közül.

Rózsa Sándor Kossuthnál.

1848-ban.

Hová lett a fényes csillag
A ragyogó égről?
Szólhat még a magyar nóta
- Ugyis oly bús már rég óta -
Magyar dicsőségről?

Szabadságunk, erős várunk,
Nem épül föl többé?
Ha ledőlt, ha sirját ásták
Rút irigység, rút galádság
Igy lesz az örökké?

Debreczeni nagytemplomra
Sötét felhő szállott...
Magyarország dolga bajos
Igazáért Kossuth Lajos
Ott mond imádságot.

Meghallgatja az ég ura
Vagy elfordul tőlünk!
Rút irigység, rút galádság?
Sirunkat ha most megássák
Marad hír felőlünk?...

Kossuth Lajos nagy szomorú,
Elborult a lelke...
Rossz hirekről, vereségről
Leáldozó dicsőségről
Olvasgat egy este.

Éjfélre jár... Nem jó álom
Mégsem a szemére,
S im egyszerre kopogtatnak.
Ilyen későn mit akarnak?
Sugár paraszt lép be.

«Kormányzó ur, meginstálom
Ha ilyenkor jöttem.
Ilyen már a természetem
Aztán nappal nem tehetem
Pallos van fölöttem.

Ugy hallottam veszélyben a
Haza szabadsága.
Tamásinál bitang ráczok
Pusztítják a magyarságot
S törnek orvul rája.

Kormányzó ur, meginstálom
Azért jöttem én el.
A vétségünk felejtse el
Rózsa Sándort fogadná el
Vagy ötven legénnyel.»

A kormányzó borus arcza
Fölvidámul egyben.
«A hazának bárki fia
Ha derék, ha haramia
Nem beszélhet szebben.

Rózsa Sándor, megbocsátva
Minden bünöd, vétked
A hazának szent nevében
Szeretete szentségében
Fölmentelek téged.

Mert neved bár Rózsa Sándor
S vétked lenne tenger,
Ki a hazát úgy szereti
Szivemből azt mondom neki:
Emberem vagy, ember.»

Daliás idők.

Szép idők voltak azok! A magyar történet könyvében arany betűkkel van fölírva az 1848-49-iki szabadságharc. Soha nemzet nem mutatta a hősiességnek olyan fölemelő példáit, mint ekkor a magyar. Damjanich, Bem, Guyon, Görgei - sorban vonulnak el lelki szemeim előtt, dicsőségtől koszoruzottan, glóriás koronájával a hősiességnek, vitézségnek...

Mikor a nemzet apraja-nagyja sikra száll szabadságáért, nem maradhat el, akinek keblében sziv dobog. Rózsa Sándor szive is megmozdult. A haramiában is föltámadt a hazaszeretet.

Egy nap fogta magát és alázatos instanciát irt Szeged városához, hogy engedné meg magának és embereinek a katonasorba való állást. Az akkori legnagyobb ujságban, a *Kossuth Hirlapja* címűben, olvashatni a következőket:

«A Szeged környékét rettegésben tartó Rózsa Sándor nevű hirhedett rablóvezér, a szegedi magisztrátust azzal lepte meg, hogy azon esetre, ha neki teljes bünbocsánatot biztosítanak, hajlandó kétszáz derék lovasával az ellenség ellen indulni és azokat, mint vezér, mindenféle szükséges fölszereléssel ellátni. Ajánlata elfogadtatván, bejött a városba, saját zászlaját kibontotta és a néphez gyújtó beszédet tartott, melyet ezerszeres éjjennel fogadtak az emberek.»

Az alföld összes szegénylegényei lelkesedéssel csatlakoztak Rózsa Sándorhoz. Hej, de szép válogatott csapat volt az! Bizony akármelyik generális is büszke lehetett volna ezekre a viharedzett szép szál legényekre.

Rózsa Sándort a csapata, mint kapitányát tisztelte. Csodálatos rajongással voltak hozzá az emberei. Akár a pokol tüzén is keresztül mentek volna érte, ha úgy szól vala a kapitány parancs-szava.

A Rózsa Sándor csapatát úgy hívták «kék gatyások». Sok jót beszélt felőlük a hir. Perczel Móricznak bizony nagy segítségére voltak a bácskai ráczok leverésében. Mert Mészáros Lázár hadügyminiszter ide rendelte őket. Egy 1848 szeptember hónapjában kiadott napiparancsa Nagy-Becskerekre rendeli a «kék gatyások»-at.

A nagy-becskereki osztály generálisa a vitéz Kiss Ernő tábornok volt. Igaz magyar ember, rettenthetlen bátor katona, lángoló hazafi. Ámbár a tisztjei nem valami jó szemmel nézték a haramia-csapatot, szigoruan meghagyta, hogy a többi katonákkal egyforma bánásmódban kell részesíteni őket.

De a generális épp akkortájt, mikor Rózsa Sándor csapatával Nagy-Becskerekre bevonult, valahol a Tisza mentén járt. Vetter Antal volt a helyettese. Nem valami szives fogadj istennel köszöntötte a «kék gatyások»-at.

Még tiltakozó levelet is irt a kormányhoz, hogy a hadsereg nevében kéri Rózsa Sándoréknak másüvé való elhelyezését.

De a kormány másképp okoskodott. Egyszerüen ráirt Vetter tábornok urra, hogy a katona katona, még ha Rózsa Sándornak is hívják. Tisztelje hát benne és embereiben a szabadságharc katonáit.

A tábornok ur tehát meglehetősen duzzogott a kemény visszautasítás miatt és mikor a hadsegéde egy napon jelentette, hogy Rózsa Sándor óhajtja nála tiszteletét tenni, erősen összehuzta a szemöldökeit, hogy így meg úgy, majd ő kedvét szegi a haramiának, hogy a tiszt katonákat megcsufolja.

Mikor azonban előtte állott a hirhedt betyár, egyben másképp formálódott gondolkodása. A tábornok ur hátra hagyott irataiban így írja le e találkozást: «Meg kell vallanom, hogy e hirhedt egyén külsejét illetőleg csalódtam, amennyiben eltekintve a szokatlanul dus fegyverzettől, egész külsején nem találtam semmit, ami rablóra emlékeztetett volna. Középtermetű, tagbaszakadt férfiú volt, kékszemű, haja és bajusza szőke, vonásai szelidek, semmiben sem vallók a rablómesterségre, ruházata olyan, minőt nemes urak nagyrésze viselt akkortájt Szeged környékén; fehéreneműje is tiszta, urias. Az egyedüli dolog, amit neki mondtam, az volt, hogy tartózkodjék a rablástól, fosztogatástól és gyujtogatástól, még pedig személyes felelősség terhe mellett».

No hát e tekintetben nem is volt kifogás Rózsa Sándorék ellen. A vitéz csapat mindenütt ott volt a bánsági ütközetekben és ha egyik-másik vétett is a regula ellen, azt maga a «kapitány» látta el büntetéssel. És hogy ez nem volt valami nagyon enyhe, lássék a következő esetből.

Egy napon Fazekas Gabi, a Rózsa Sándor egyik bizalmasa, hirül hozta, hogy három legény a csapatból úgy amint volt katonaruhában megtámadott egy temesi kereskedőt.

- Estére elém kell czitálni őket, de senki se tudjon róla.

- Ugy lesz, kapitány uram.

A kapitány ur pedig nem tartott haditanácsot. Az ő csapata az Opoval külvárosba volt kirendelve, külön a többi katonáktól. Estére maga mellé kérte legbizalmasabb embereit, megtöltötte pisztolyát és mikor a három megbélyegzett előtte állott, anélkül, hogy egy arczizma is megrándult volna, lelőtte őket.

- Így kívánja ezt a betyári becsület, tanította tisztességre a haldoklókat. És így igazolta eljárását fölötteseinél is, mikor felelősségre vonták érte.

Történt egyszer, hogy valamelyik katonája megkínzott egy rácz asszonyt. Hát az is a három betyár sorsára került. Mert asszonyt meg gyereket nem volt szabad bántania annak, aki Rózsa Sándort vallja parancsolójának.

Hogy pedig derekasan megállta a helyét a harczmezőn, megint megbizonyítva olvashatjuk a honvédelmi bizottmány december 15-iki hivatalos lapjában, ahol szószerint ez olvasható:

«Minthogy Rózsa Sándor a kormány által az általános bünbocsánat alapjául megszabott feltételeket becsülettel megtartotta, magát nemcsak ütközetben bátornak és merésznek, hanem a ráruházott megbizátásokban hűségeseznek és pontosnak mutatta, nemkülönben ama vád, mintha a langendorfi ütközet alkalmával kihágásokat engedett volna meg magának, alaptalannak bizonyult: a neki nyilvánosan megadott bünbocsánat ezennel a jövőben folytatandó erkölcsös magaviselet föltétele mellett megújittatik és megerősítetik. Miről az ország összes törvényhatóságai ezennel értesítettek. Budapesten, 1848. december 15-én. Az országos honvédelmi bizottmány».

Ugy-e, hogy ez másképp szólt, mint azok az irások, melyek Rózsa Sándor szereplését a mi drága szabadságharcunkban úgy szerették volna láttatni, hogy az nem volt egyéb közönséges rablóműködésnél. Hogy mind csak azért tette volna, hogy megszabaduljon a büntetéstől és most újra kezdhesse banditaságát a kormány segédkezése mellett!

Óh, Kossuth Lajos nagyon jó emberismerő volt! Bele látott ő hamarost a vesékbe! Ha csalafintaságnak itéli vala Rózsa Sándor vállalkozását, bizonyára nem tiszteli meg őt meg embereit a tiszta honvéd névvel. De látta a tiszta szándékot benne. Látta, hogy a haramiában is megdobogott a szív, mikor hazáját veszedelemben tudta.

Bizony mondom, neki is helye van azok között, akik a magyar szabadság szent igazáért küzdöttek és e küzdelemnek dicsőséget szereztek.

Megbabonázva.

Az a halálmegvető bátorság, melylyel Rózsa Sándor rendszerint kivágta magát a veszedelemből, azt a hitet keltette, hogy ezt a betyárt nem fogja puszkagolyó, nem sebesíti meg kard. Azt hitték róla, hogy olyan, mint a mesebeli Csontos Szigfrid, akinek a testét nem fogta semiféle öldöklő szerszám. Hej pedig ha tudták volna, hogy dehogy is van megbabonázva. Csak éppen a vakmerőségével játszott ki mindenkit. A német katonák, akiket az üldözésére küldtek, valósággal keresztet vetettek, mielőtt utjokra mentek volna. Nem akarták sehogyse hinni, hogy Rózsa Sándor nem trafikál Belzebubbal. Mert különben hogy lehessen az is igaz, a mit most elmondandó leszek.

A Bodó Julcsa puha kebele csak a legjobb pihenő hely volt a világon. Ha ennek az asszonynak a karjai fonódtak a nyaka körül, százszor erősebbnek érezte magát, mint egyébkor.

A szegedi dsidás kapitánynál beárulta valaki, hogy Rózsa Sándor ott szokott pihenni Bodó Julcsa dorozsmai karámjában. Ucczu neki, kiadja hamarost a parancsot hogy el kell fogni a haramia-vezért. Tizenkét katonát kivezényel a nagy utra. Ennyi csak elég lesz egy embernek!

Egy embernek untig elég. De mikor Rózsa Sándor testébe száz ördög lelke szorult!

Hát csakugyan ott találták Julcsánál. Az őrmester körül állja a házat, mindegyik oldalára rendel négy-négy katonát.

Mikor Bodó Julcsa kitekint az ablakon és meglátja a veszedelmet, halásápadtra válik csókoktól kipirosodott orcája.

- Édes Sándor, ne menjen most ki, majd én kiszólok, hogy megadja magát.

- Már én azt nem teszem, galambom, bizd csak rám.

- De hát ha kimegyen, azonnal leteriti a golyóbis.

- Tudom én már annak a módját, galambom.

A tizenkét katona odakün haptákban áll. Sándor meg, olyan nyugalommal mint aki valami korcsmai multságba megyen, fogja két pisztolyát, fölhuzza a kakast és fölszakítja az ajtót. Abban a pillanatban két katona holtan találva bukik a földre.

A többi még magához sem tud térni a bámulattól és meglepetéstől, Rózsa Sándor már oda ugrik pejkiójához, oldalába vágja ezüst sarkantyuját és belé vágat a pusztába.

- Hajrá, utána, ordít az őrmester.

Puskagolyók süvitenek el a betyár füle mellett, az egyik lesodorja az árvalányt is a kalapjáról. De a pejkió pompás állat. Nem hiába eszi a csanádi püspök zabját. Megszokhatta ő már az ilyen vágatást. Német ló nem tud az ő nyomába érni.

Nem is ért, csak a dzsidás kapitány volt egészen kikelve magából, mikor a kiküldött tizenkét embere helyet tiz került vissza, azok is holtra fáradtan a fél napi kergetéstől. De hát nem azért volt Rózsa Sándor: Rózsa Sándor, hogy a kapitány «Himmeltausendsapparment»-jei fogtak volna rajta.

Mikor a tisztelendő ur tánczol.

A papot meg a zsidót éppen nem szenvedhette Rózsa Sándor. Ha valahogy utjába került egy, nem is igen szabadult az ki ép bőrrel a keziből.

A Maros mentén járt egyszer a bandájával. Egyik partmenti faluban érte őket utól az este. Egész nap hosszú utat tettek; veszett meleg is volt, pihenőre vágytak a legények. Előbb azonban igazat akartak adni annak a mondásnak, mely úgy szól, hogy «aki szomjas, szomját borral öblögesse». A Maros mentén híres volt a boráról a falu, ahova betértek. Kinek volna a faluban a legjobb bora, ha nem a papnak? Menjünk hát a paphoz.

Elharangozták már az Ave Máriát. A tisztelendő ur ott pöfékelt hatalmas tajtékpipájából az ambituson. Olyan füstfelhőket eregetett, hogy bizony nem igen támadt a szunyogoknak arra szállni kedvök. Már az álom felhői is ott kóvályogtak a tisztelendő ur körül, rózsás színben láttatva a multat s jövőndőt.

- 'Csés jó estét, tisztelendő uram, riasztja föl egy erős hang és nyomban rá egész sor betyár támad az ambitus végén. Mert hogy betyárok, azt első meglepetésében is hamarost megállapította az Ur szolgálja, a legények vállain nyugvó karabélyok okán.

- Jó estét, fiaim. Hát mi járatban vagytok nálam? fogta föl a helyzetet hamarosan a reverenda tiszteletreméltó gazdája.

- Hát megszomjajztunk volna, tisztelendő uram és inni kívánkoznánk.

- Akkor rossz helyen jártok fiaim, mert a kocsmá a falu másik végén van, nem az én házámban.

- Tudjuk mi azt amugy is, tisztelendő uram. De már ammondók vagyunk, hogy itt mégis csak jobb bort mérnek, mint odaát. Azért csak ne bolygassuk a dolgot. Legények, le a pinczébe.

Az ambitus hamarosan kiürült. Az ott maradtak se maradtak sokáig egyedül, mert a borszerzéssel megbizottak nem sokáig hagyták magukra őket. Visszatértek kancsókkal, kannákkal, melyekben hüs marosvidéki bor kínálkozott a betyárok szomját oltani.

Lett is nemsokára vidám lakzi az ambituson, amelyet a csöndes parochia alig látott világéletében. Még Rózsa Sándor is a szokottnál többet ivott a pompás italból, pedig ő igen szokta magát mérsékelni. A tisztelendő ur meg jó képet vágott a mulatsághoz. Már most ugyis mind-egy.

Éjfél felé még cigány is került valahonnan. Tudja isten, mintha a földből teremne elő, ez a füstös népség mindig ott van, ahol a jókedv virága fakad. A betyároknak kutya jó kedvük kerekedett. Majd, hogy szét nem szedték a házat. Tánczoltak, heje-hujáztak, hogy az egész falu a csudájukra jött.

Egyszerre Rózsa Sándor odaszól a paphoz.

- No de most tisztelendőséged is olyat mutasson nekünk, amelyet még nem láttunk.

- Aztán mi az, fiam.

- Hát tánczoljon velem amugy isten igazában. Ugyis szoknya van rajta vagy mi, hát illik hozzá a táncz. Majd azt gondolom, hogy asszony.

Az Ur jámbor szolgálja, akit a gondviselés bőven megáldott hájjal, szörnyülködésében keresztet vetett.

- De már ilyet ki is gondolni! Nem félsz az Ur haragjától, hogy szolgáját így meg mered csufolni?

- Nem én, tisztelendő uram. Ne is szabadkozzék. Rajta, no!

Ezzel körülkapta a széles reverendát és vitte tánczba a gazdáját.

A cigány is kitanult róka volt már. Ősmerte ő Rózsa Sándorékat. Nem egyszer huzta nekik egy-egy csárdában Szegedtől Félegyházáig való jártában. Tudta azt is jól, hogyha a vezérnek jó kedve van, kinéz neki bőven abból, ami egykoron az égből hullott, de most Körmőczön készül. Rákezdte azt a szilaj nótát, hogy:

Debreczenben kidobolták,
Hogy a dongót ne danolják
Csak azért is dongó!

Csak úgy porzott az ambitus a tisztelendő uram reverendája lebbenésitől. Nevettek is a legények úgy, hogy ki a falnak dőlt, ki meg nyilalást kapott az oldalába.

A tisztelendő homlokáról csak úgy szakadt a verejték.

- No szent atyám, hát hogy izlett a táncz, incselkedett vele Sándor, mikor a gőzölgő hustömeg leomlott a karosszékbe.

Ha a tisztelendő ur szólni tudott volna! Még akkor sem tért magához, mikor Rózsa Sándor parolára nyujtotta a kezét.

- Isten áldja meg, kedves párom!

Aztán a fülébe dudolta:

Ne busuljál, légy vig,
Nem lesz ez mindég így.

A Maros mentén még sokáig beszéltek a tisztelendő ur tánczáról. Ő maga még az emberek közé se mert menni, úgy restelte a dolgot. De azt se mondta ám el senkinek, mikor a posta piros selyemkendőt hozott neki. Levelet irtak melléje, abban is csak ennyi volt: «Szeretettel küldi tánczos párjának emlékül - Rózsa Sándor».

Statáriális idők.

Mikor a mi szent küzdelmünknek vége volt Világos után, szomoru idők következtek a magyarra. Hiába volt a vörössipkások hősi küzdelme; hiába volt a Kápolna, Isaszegh, Branyiszkó, Szolnok melletti diadal... a magyar szabadság napja leáldozott és úgy látszott föl sem is jó többé!...

Ezekben a szomoru időkben még a rablóvilág is más színben látszott. Pesttől Hortobágyig, a Dunántul meg Miskolcz környékén valóságos szervezett rablóbandák pusztítottak. Rózsa Sándor keveset hallatott eleinte magáról. Miután a honvédelmi bizottmány kiállította neki a bizonyítványt, hogy becsülettel küzdött a nagy ügyért, úgy látszott végleg föl hagyott a haramia-élettel. Legalább pár esztendőn át, alig lehetett hallani róla.

De persze a nevével sokan üztek hamis játékot. Holmi csitri alföldi szegénylegények, magukat Rózsa Sándor embereinek vallván, garázdálkodtak Hódmezővásárhely vidékén. Mikor Rózsa Sándor ennek hírére vette, nagy haragra gerjedt.

- Az én nevemből senki ne üzzön csufot, mert az életével fizet érte. Amint hogy úgy is járt az a két legény, aki azt merészelte hangoztatni, hogy ők Rózsa Sándor emberei. Harangozó Jóska és Zöldág Marczi volt a nevük.

Egyszer csak izenetet hoz nekik Veszélka, a Sándor bizalmas embere, hogy a «kapitány» szeretne velük mulatni. Ott lesz a találkozás a szokomi csárdában, Szolnok tájékán.

Nagy tisztesség volt ez a két haramiára nézvést. Meg is jelentek pontosan a találkozásra. Rózsa Sándor már várt reájuk.

- No legények, nagy dolgot akarok veletek kezdeni. De elébb mulassuk ki magunkat.

A csárdás szaporán hordta a kancsókat, a három betyár meg szaporán hajtogatott belőlük. Rózsa Sándor inkább csak úgy szinlelte az ivást.

Éjfél felé, mikor a legények kissé kapatosak voltak, Rózsa Sándor oda ugrik a sarokba ahol a fegyvereik álltak, elé rántja pisztolyát és a másik perczen már mindegyik holtan bukott az asztal alá.

- Most aztán dicsekedhettek az én nevemmel.

A rablások, postalopások napirenden voltak. Egyszer fényes nappal Szeged kellős közepén kiraboltak a betyárok egy gazdag zsidót, máskor meg megjelentek reggel hatkor a kerületi biztos házában és három óra hosszat raboltak.

Persze mindez csak megerősítette az osztrák hatóságokat, melyek akkor Magyarországot igazgatták, hogy rendkívüli intézkedésekre van szükség. Persze, hogy első dolog volt a statárium kimondása. Akit gyanusnak ítélték, hogy rablókkal czimborált, rövidesen a katonai rögtönítélő bíróság elé állították, az pedig nem sokat teketóriázott.

Mert a betyárvilág ekkor javában állt. És mert a nép nem merte, vagy nem akarta följelenteni a rablókat, sőt nem egyikhez valósággal huzott is, hát a statáriumot mindenkire kiterjesztették. Hiszen a zsandárok nem birtak a szegénylegényekkel, sőt babonás félelemmel üldözték őket.

Volt is nem egy nóta a betyárok jó dolgáról, egyet pedig széltében-hosszában daloltak. Ugy hangzott:

Vigan élünk a pusztában betyárok
Felénk se jönnek azok a zsandárok,
Felénk se jönnek azok a zsandárok,
Jönnének bár, hamarább elfogynának.

Mert hogy igaza volt a nótának. Rettenetes sok zsandár esett áldozatul a betyároknak. Veszedelmesen jól célzottak és nem egyszer megesett, hogy a betyár-üldözésre kiküldött zsandárokból három-négy ott maradt a pusztában, de betyárt egyet se sikerült ártalmatlanná tenni.

A statárium azonban sokszor ártatlanokat juttatott halálra. Megesett egyszer, hogy két módos csongrádi gazda, valahonnan vásárról jövet egyik utszéli csárdában összetalálkozott egy csapat betyárral. Egyiket-másikat még tisztos korukból ösmerték, hát csak elidogáltak velük. Bizony nekik eszükágában sem volt, hogy behajtsanak Szögedébe, jelentvén, hogy itt meg itt egy csomó betyárral mulattak.

Meg is adták az árát. Megtudta a dolgot a szegedi statáriális bíróság. Tizenkét katonát nyomban Csongrádra menesztettek, hogy állítsa elé a két parasztot. Azok meg se szeppentek. Mindennapos dolog volt az akkoriban, hogy katonák vitték az embereket bíróság elé. Ha valaki nem kergette el kutyakorbácscsal ajtajától a féllábu honvédet éjnek évadján: ez már elegendő bűn volt arra, hogy Kufsteinba hurcolják.

Hát a két gazda is egykedvűen ment be Szegedre. De bezzeg megijedtek, mikor a statáriális bíróság elé állították őket annak okán, hogy miért nem jelentették meg azt a betyárokkal való mulatozást? Hiába mondták, hogy ők csak véletlenül kerültek abba az utszéli csárdába és hiába erősítette az egész Csongrád, hogy tisztos polgár mind a kettő; még azt sem hallgatták meg, hogy negyvenezer forintot ígért értük fizetni a község, ha szabadon bocsátják őket. Harmadnap ott függtek a szegedi határban három akasztófán, elrettendő például szolgálván a statáriális bíróság kegyetlenségének.

Mégis csudálatos módon alig akadt följelentés. A magyar embernek nem természete a besugás. Rózsa Sándort is a Katona Pál komáján kívül csak egyszer árulta el egy Kis nevű paraszt. Mikor már a zsandárok közre fogták, elérántotta pisztolyát és úgy lelőtte ott a szemük láttára, mint a verebet.

- Hát ez az én jutalmam a besugásodért.

Mégis a statáriális idöket mindig ki tudta kerülni Rózsa Sándor. Valami csudálatos szerencse volt az utján. Kétszer fogták el, mindannyiszor rábizonyult egy csomó rablógyilkosság, mégis meg tudott szabadulni az akasztófától.

* * *

Valaki, aki szemtanuja volt ezeknek az eseményeknek, így írja le azokat egy régi ujságban:

«Az osztrák katonai hatóság eleinte azt hitte, hogy a rögtön-ítélő bíróság kérlelhetlen s buzgó működése képes lesz a bajnak elejét venni. Szeged főterén, a várkapu előtt e vérbíróság ülésézése már egészen mindennapi dolog volt.

A nép azonban kerülni látszott a fájdalmas látványt s rendesen csak igen kevés ember állta körül a négyszöget, mely a rabló behozatala után azonnal összeülő statárium keretét képezte. Talán csak azok tekintettek oda egy rövid pillanatra bár, kik mint magam is, kíváncsiak voltak, ha nem találják-e ott egy ismerős arcot, hogy látásától elbucsuzzanak, mert kegyelemről, de még csak halasztásról is itt soha szó sem volt. Elég volt annak megállapítása, hogy az illető fegyverrel kezében fogatott el, rendes foglalkozást kimutatni nem tudott, tehát «futó betyár» volt.

Külömben annak, hogy a halál fiainak utolsó percében ily kevés nézőjük volt, más oka is volt. A rögtön-ítélő bíróság egyik tagjának, épen a kissé magyarul tudó, de szörnyen tótos kiejtéssel beszélő századosnak olyan kappan, vagy inkább vadpávaszerű hangja volt, mely ellen még a szegedi embernek hallé-edzett gyomoridegei is fölláztak. Ugy

tudom, hogy vics-csel végződött a neve és nemzetiségére nézve rác volt. Akármint mondott a vallatott, mindenre csak azt szokta nyeríteni:

- Az sem igaz.

Az elfogottak közül inkább csak azok vallottak, akiknek voltaképpen nem volt mit vallaniok. Akik csupán menekültek, létüket föntartani igyekeztek azzal, hogy a birka-vagy marhasültet vették ott, ahol éppen találták, az ilyenek tiltakoztak a rablás vádja ellen. Az igazi rablót arról lehetett fölismerni, hogy az mindjárt az első kérdésre «hogya hívják?» ezzel felelt: nem tudom. És ha mégis nagyon faggatták és türelmét veszítette, legföljebb jól össze szidta az egész törvényszéket.

Vizsontagság és kalandteljes életben, mindig vizsgáltam az emberi lélek azon tulajdonságát, melyet bátorságnak neveznek, már tudniillik a legendakivülibb fokozataiban. De megvallom, hogy a lelki nyugalom, az elszántság, halálmegvetés azon mérve előtt, melyet itt tapasztaltam, összes lélektanulmányom megállt és fölmondta a további utbagazítást.

Közel álltam, alig öt-hat lépésnyire hozzájuk, mikor az ítéletet kimondták, mely félóra múlva végre volt hajtandó. Legkisebb meglepetés nélkül, a hallgatás megvetésével fogadták azt többnyire s fölemelt fővel, néma, mondhatnám elegáns büszkeséggel, nyugalommal mentek a bitó alá s ugy haltak meg, mint a vértanúk.

Valóban hazamenet rendesen azon tünődtem: honnan veszik az emberek e nyugodtságot?

Egy vércseképü fiatal betyár - lehetett ugy huszéves - a tiszta lelkiösmeret csalódásba ejtő nyugalomával kiáltá oda a törvényszéknek, hogy az Isten majd megveri, amiért őt ártatlanul elítélték!

A bakónak hasztalan volt jó üzlete. Körülbelül 1853-55 táján a dolog annyira ment, hogy a rablók lettek támadókká a kisebb számu katonai őrzékekkel szemben.

Közvetlen egy ilyen csata után érkeztem meg a Majsza és Dorozsma közt fekvő csárdába. Itt beszéltek el közelebb-távolabbi szemtanúk, mint bánt el őt, illetőleg csak három betyár egy ilyen őrzékekkel.

Tudniillik egy kissé följebb Majsza felé egész sor pusztai tanya nyulik föl majd egy fél-órai hosszóságban néhány száz lépésnyire egymástól. Ezek egyikében reggelizett egy két lovas-csendőrből és két dzsidásból álló őrzék. Amint a rántott tojás evéséhez fognak, bejön a szobába a gazda nyolcz-tíz éves fiacskája s mondja gyermeteg nyíltsággal, hogy Majsza felől közelednek ám a «szürös zsandárok».

A katonák kinéznek az ablakon s ime, ép e perczen halad el ott öt lovas betyár. Ucczu! Fegyverre, lóra hamar, utánuk! A betyárok azonban pár száz lépésnyiről hátra tekintve még csak ügetésbe sem csaptak át, hanem szépen haladtak egy kis füzes felé.

A katonákat e nyugalom meghökkenhette, mert ők se nagyon siettek feléjük, hanem elkezdtek utánuk lövöldözni. A betyárok csak mennek lépést tovább, hátra sem tekintve, mintha semmi sem történnék. A zsandárok és uhlánok kezdik magukat még különösebben érezni, de csak folytatják a lövöldözést. A füzeshez érve, az öt betyár közül kettő, mintegy vezényszóra, oldalvást, ellenkező irányban elvágat és mintegy öt-hatszáz lépésnyire, tehát lőtávolon kívül állást foglal.

Mi lehet e manöver célja? Nyilván nem egyéb, mint hadászati oldalfedezet, hogy tisztán tartsák köröttük a csatát.

A három lovas betyár erre a füzes szélén szemközt fordul egész nyugalommal, leszedik vállaiokról a puskáikat s elkezdnek jól czélozva löni a katonákra, kik közül egy lóhalálban Szegedre vágat, segítséget hozandó.

Amint ekként a csata megkezdődött, a három lovas katona (egy zsandár két dzsidás) már valószínűleg jobb szeretett volna másutt lenni és jobbra-átot csinálva, megkezdtek a visszavonulást, de közben folyton védve magukat, hátrafelé sütögetve puskáikat, mert czélozni ugylátszik csak a támadók czéloztak. Egy katona már elesett. A megmaradt két lovas egyik tanyába be, a másiktól ki, ijedten szólitotta föl a tanyai lakosságot, hogy védjék őket, nagy jutalmuk lesz.

De hogy a lakósok ezt nem tették, annak több nyomós oka volt. Először, mert nem volt fegyverük, másrészt pedig az a két lovasbetyár, aki oldalfödözetre állott ki, előre vágatva, kiadta a parancsot a tanyákon, hogy vonuljanak félre a lakósok, vagy rejtőzzenek el a pinczékbe, mert itt a harcznak addig vége nem lesz, míg a három katona meg nem hal. (Hej, pedig Rózsa Sándorékat nagyon jól ösmerték e tájon, tudták, hogy amit ők megfogadnak, annak végire is járnak!)

Igy folyt a lövöldözés, az üldözés házról-házra, míg a másik katona is lövést kapott a térde kalácsán és lováról leesve, egy tanya udvarán és az istállóban térden várta a most már lovaikról leszálló és őt kereső rablókat.

- Kegyelem! kiáltott összetett kezekkel, én magyar vagyok.

- Azért halsz meg éppen, felelte a haramia-vezér.

Kihurczolták az udvarra és itt szabályszerűleg statáriális törvényszékké alakult a három rabló és kimondá a zsandár fejére a halált, melyet szegényen azonnal lőpor és golyó segítségével végre is hajtottak. Az is erre a sorsra került, aki átlőtt lábbal a szemétdombba furódott.

Ezt a három holttestet aztán beküldték Szegedre, hogy temettese el tisztességgel a katonai bíróság. Csak a pisztolyokat tartották vissza, azt izenvén, hogy abban ugyis igen szükölködnek.

Ez eset hírére még szigorubb lett a statáriális bíróság. A vége az lett, hogy egy időre megtisztították Szeged vidékét a betyároktól. De csak egy időre.»

Betyár-románcz.

Zöldág Gyurka volt a legény!
Nem volt párja föld kerekén;
Hortobágyi a csikaja,
Hortobágyi volt ő maga.

Rózsa Sándor mért is kellett,
Legényeddé minek tetted?
Zöldág Gyurka roszbajóba
Most is tisztos legény vóna.

Mért is kellett gyilkolnia?
Miért is lett haramia?
Szeged mellett akasztófa
Zöldág Gyuri rajt nem lógna.

Rajt nem lógna... Kispál Julcsa
Nem kellene hogy sirassa,
Hogy sirassa mindhalálíg,
Szegény szive szakadtáig...

Rózsa Sándor kedveltje.

Volt a bandában egy fiatal legény. Lehetett tizenkilencz-husz esztendő. Selyem Peti volt a neve a bandában, mert mindig szép, piros selyem lajbiban járt, meg aztán hosszú fürtös szőke haja ugy omlott a vállára, akárcsak selyemből való lett volna.

Nagy sora volt annak, hogy Selyem Peti idekerült. Az apja módos csongrádi gazda volt. Megszerette az apja egyik béresének a leányát. Mikor megtudta ezt az öreg, megleste a fiatalokat és ott a leány előtt egy husággal megverte a legényt.

- Apám, édes apám, nem tudja mit tett a fiával, kiáltott ez oda elkeseredetten és kikapta a husángot az öreg kezéből. Útésre emelte. És mert rettenetes ereje volt, alig látta volna az öreg többé a fölkelő napot. De oda ugrott az Ilus, a Peti szépséges kedvese.

- Az édes apádat bántanád! sikoltott föl.

Attól a sikoltástól kijózanodott a legény.

- No hát menjen isten hirével, aztán jól megnézzen édes apám, mert engem világéletében többet ugy se lát.

A legény aztán nem is került soha haza. Beállt a Rózsa Sándor bandájába szegénylegénynek. Kereste az anyja, siratta a szeretője. Hiába. Csak egyszer jött el még az Ilushoz. Bár akkor se jött volna!

No hát ez a legény lett hamarost a kedveltje Rózsa Sándornak. Csak még egy legényt szeretett ugy a haramia-vezér: a Töröcsik Jóskát. De mert a Peti fiatalabb is volt, meg olyan friss akár a kéneső, csak ugy hitta a vezér, hogy fiam. Nagy megtiszteltetés volt az! De büszke is volt ám rá Selyem Peti!

Rózsa Sándor valahol Félegyháza körül járt. Rendszerint magával vitte Petit, de most csak magában ment el. Ki tudja milyen járatban volt?

Tajthy Sándor uram volt a dorozsmai főbiró. Öreg ember volt már. A betyárok nem igen szerették, mert ahogy valami esett Szeged vidékén, nyomban katonákkal spékelt meg a tanyákat. De mert öreg ember volt, békét hagytak neki.

Tengeri-szüret ideje volt. Jó rég nem adódott elő valami rabló-história a környéken, hát katonáktól is tiszta volt.

Selyem Peti, Hajgató Sándor meg Czintár Dani, a Rózsa Sándor bandájának három virágszála ott lebzsel a Tajthy portától nem messzire. Megbeszélték, hogy elmennek az öreghez és megtréfálják egy kicsit. Jó póstájuk volt! Tudták ők azt, hogy ma a főbiró ur csak egy pandurral van odahaza. Azzal az egygyel majd csak elbánnak valahogy, ha arra kerül a sor.

Fölkerekedének és ugy kilencz óra tájban bezörgetnek a Tajthy Sándor uram ablakán.

- Főbiró uram, egy jó szóra.

Az ablakzörgetés persze csak csel volt, mert ezalatt a másik két betyár a kapun beosont, hamarosan lefülelték az ambituson szunyókáló pandurt és mig a főbiró ur az ablakon lövöldözött ki, ők hátulról kapták le a lábáról az öreget.

Mindez pedig alig pár perc alatt történt.

A főbiró, aki külömben jó magyar ember volt, egy csöppet sem ijedt meg.

- Na gyerekek, hát már most mit csináltok velem?

- Semmit, főbíró uram. Csak éppen azt kívánjuk - szólt oda Selyem Peti - hogy mulasson egyet velünk.

- Ha csak a' kell fiam, meglesz. De hát ki hozza föl a bort a pinczéből, ha a panduromat lefüleltétek?

- A Czintár Dani majd csak elvégzi, főbíró uram. Sohse tessék azon aggódni.

Ugy is lett. És a három legény csakugyan ott mulatott kivilágos kiviradtig Tajthy Sándor főbíró uram házánál. Észre se vették, mikor már hajnalodott. Pedig de nem jól tették, hogy észre se vették!

Mert hát úgy fordult a dolog, hogy valami kanász gyerek éjjél tájon üzenettel jött a főbíró urhoz. Amint bekukucskál az ablakon, látja a czifra mulatságot. Megértette hamarost, hogy főbíró ur nem a maga jószántából mulat a szegénylegényekkel. Rohan egyenest haza, elmondja a gazdájának, az meg lóra kap (szép pénz volt kitűzve egy-egy betyár fejére) és bevágat lovon Szegedre. Egyenest a zsandár-komiszáriushoz.

- Tekintetes uram, nagy ujságot hoztam, - verte föl álmából a komiszárius urat.

- Mi az, ember?

- Hát semmi több, minthogy Tajthy Sándor uram házában három betyár mulat.

Nosza hamar, tizenkét katona lóra kap és vágatvást mennek Dorozsmára.

A szegénylegények még mindég ott mulattak a főbíró urral. Éppen kihangzott az a nóta, hogy:

Dorozsmai csárdában
Jó piros bort mérnek,
Ott isznak a betyárok,
S pintre pintet kérnek...

A katonák körülkerítették a házat. Hajgató Sándor éppen kitekintett az ablakon, mikor meglátta őket.

- Tyűh az áldóját, no 'iszen szépen vagyunk.

A többiek is hamarosan kijózanodtak. Puskáikhoz kaptak. De már akkor Czintár Danit egy golyó homlokon találta. Arczczal a padlóra bukott. Szörnyü harcz keletkezett. Az ablakon át, az ablakon be puszkagolyók sivitottak. Hajgató Sándor is hamarosan elbukott, miután két katonát a másvilágra küldött. Selyem Petinek a hasába furódott egy golyó. Észre sem vette.

A vakmerő legény akkor olyat tett, hogy szinte el se hihetné az ember. Fogta a karabélyát - patronja már nem volt - fölnyitotta az ajtót és az első katonát, kit ott ért, úgy fejbe kólintott, hogy menten összerogyott. Azzal átugrott a kerítésen. Oda volt kötve a lova egy fához. Ráveti magát, elvágja a kötőféket és uczcu, vesd el magad.

A katonák utána. De hát hol az a katonaló, mely versenyt tudna vágatni a betyár lovával?

Mikor már akkora volt a távolság köztük, hogy nem volt mitől tartani, Selyem Peti körül-nézett. Csak akkor látta, hogy maga is, a lova is merő aludt vér. A hasából még mindig csurgott alá az élet.

De mit neki az a golyó! El, egyenest Csongrádra.

Hajnali szellő imbolygatta a faleveleket. A pusztá csöndjét csak itt-ott verte föl egy-egy gulya kolompja.

A betyár csak vágtatott tovább. Érezte, hogy sietnie kell, mert nem sokáig tudja megülni a lovat. És ő még egyszer látni akarja az ő Iluskáját.

Iluska éppen a kútnál állt. Vizet meritett. A tyukjainak akarta a tányérjára önteni. Ott csipogta körül az egész szárnyas had.

- Jó reggelt galambom, köszöntött rá a legény.

Ilus megfordul és majd hogy kővé nem meredt.

- Szentséges isten, mi lelt Peti!

- Sohse bánd galambom. Csak adj a lovamnak is, magamnak is egy friss kortyot.

Szörnyen kinozta a szomszág.

A leánynak megeredtek a könnyei.

- Hát így kell viszontlátnunk egymást szerelmesem?

- No no, csak ne ríjj. Azzal már ugyse segíthetsz. Eljöttem hozzád egy utolsó csókra, utolsó ölelésre, ha nem sajnálod a ruhádat a Selyem Peti véréből beszennyezni!

A leány nyakába borult a legénynek, úgy fűrésztötte csókjai árjában. Peti meg, míg az egyik karjával a kedvesit ölelte, a másikkal előhuzza a pisztolyát.

- Így legalább szép meghalni - és avval már golyót röpitett a fejibe.

* * *

Mikor Rózsa Sándor meghallotta kedveltjének az esetét, mondják, könnyekre fakadt. Az erős haramia, akit soha ember sirni nem látott, megkönyezte a legkedveltebb legényét.

A sáromberki gróf lovai.

Nem volt a betyárnak nagyobb gyönyörúsége, mint a szép lány, meg a szép csikó. Mindkettőért az életét is oda kínálta volna, ha arra kerül a sor.

Hogyne villogott volna föl a szeme Rózsa Sándornak, mikor meghallotta Loboár Jóskától, hogy a sáromberki gróf tizenhat szemenszedett gyönyörű csikót készül áthajtani ma éjszaka a mindszei réven!

Hát azok nem fognak átkerülni a Tisza másik partjára, az szent!

Rózsa Sándor az egész napot ott töltötte Csonka Ferencz tiszaparti viskójában. Ez a Csonka Ferencz szegény halász ember volt, de hűséges embere a haramiavezérnek. Volt neki az udvaron egy boglya sása, annak a belseje üres volt, ott jól elrejtőzködhetett Rózsa Sándor.

Most is ott volt. Loboár Jóska meg ezalatt kiment kémszemlére. A mindszei révésztől hamarosan megtudta, hogy a sáromberki gróf az ő kompját bérelte ki a tizenhat csikónak a tulsó partra való szállítására. De megtudta azt is, hogy a három ember, akire a lovakat bizták, az éjszaka a füzeséri csárdában fog meghálni. Annak a csárdának a gazdája pedig, Rozmán András, az ő hűséges emberük.

Loboár Jóska sietett, hogy mindent apróra elmondjon Rózsa Sándornak.

A vezér előre örült a jó fogásnak. Meghagyta, hogy senkinek a világon másnak ne szóljon, mint Csaba Gábornak meg Nemes Nagy Péternek. Ők négyen éppen elegendők lesznek.

Loboár Jóska hát sietett is Csaba Gáborhoz. Hamarosan elmondta neki a dolgot, hogy estére együtt lesznek a füzeséri csárdában és együttes erővel elhajtják a sáromberki gróf tizenhat lovát.

Hogyan, hogy nem, a Loboár Jóska beszélgetését Csaba Gábor urammal, kihallgatta a bojtárja. Ez meg uczczu, lóhalálban megy a mindszei komiszáriushoz, hogy megjelentse neki, mit terveznek az éjszakára Rózsa Sándorék.

A mindszei komiszárius azonban nem volt otthon. Szabadkán volt a menyasszonyánál. Éppen ma van az esküvője. De a pandur lóra kap és elvágtat, hogy urát értesitse a dologról. Mert hej, nagy dolog az Rózsa Sándort kézre keríteni! Tízezer pengő volt kitűzve a fejére, meg aztán olyan dicsőség jár azzal, hogy azért még az egy napos menyecske is ott lehet hagyni.

* * *

A füzeséri csárda a kun-szent-mártoni országut mellett van mindjárt a mindszei révnél. Akkoriban - negyvennyolc esztendővel ezelőtt, hogy ezeket irom - híres csárda volt az az Alföldön. A kun-szentmártoni országuton sokan jártak, a szegénylegények is gyakorta mulattak ott, a csárdásné is Rozmán Andrásné helyre menyecske, a huga meg olyan tüzes szemű hajadon, hogy bizony annak a tüzenél szívesen melegedtek az emberek. Csoda-e hát, ha a csárda gazdája szépecskén szerzett?

Nyári este volt, mikor a három ménesbojtár beállit a csárdába.

- Jó estét, csárdás gazda - köszönti az idősebbik. Volna-e istállója, ahová tizenhat nemes csikót be lehet kötni?

- Rozmán Andrásnak ne volna olyan istállója? feleli büszkén a csárdás.

A három ember beköti a lovakat, aztán bejönnek az ivóba. Idogálnak, falatoznak javába. Tíz óra körül beállít Csaba Gábor uram meg Nemes Nagy Péter. A csárdás mint régi jó ösmerősöket köszönti őket. Letelepednek egyik asztal köré. Nekik is hoz bort a csárdás. Hamarosan összebarátkoznak a három lóhajtóval és megkezdődik a barátságból eredt idogálás.

Rózsa Sándor meg Lobožár Jóska ezenközben az istállóba fordulnak. A vezér megelegetten csettint a nyelvével a gyönyörű állatok láttára.

Éppen a kikötéssel vannak elfoglalva, mikor beoson Rozmán András uram.

- Baj van gyerekek, nagy baj. A mindszei komiszárius van ottkűn nyolczadmagával.

Azzal hirtelen kifordul az istállóból, mert őt most másfelé szólítja a kötelesség.

A komiszárius beállít az ivóba. Akkora már ott lebzsel a gazda. A söntés mellett ül és úgy tesz, mintha szunyókálna.

A komiszárius a vállánál rázza meg.

- András gazda, hol vannak a vendégei.

- Hát itt tekintetes uram, amint tetszik látni.

És a három lóhajtóra mutat. Mert hogy ekkorra Csaba Gábor meg Nemes Nagy Péter a söntésen át a rejtek-ajtón már fönt valának a padláson a széna közé bujva.

- Hát a többi hová lett?

- Én nem tudok a többiről komiszárius uram.

- Jó, jó csárdás gazda, hát majd körül nézünk.

Hat legényt eloszt a csárda körül, kettőt meg az istálló elé küld. Egyszere fölpattan az istálló ajtaja és az egyik pandur nyomban holtan rogy össze a Rózsa Sándor pisztolyától.

A haramia vezér kiválasztotta ugyanis a sáromberki gróf lovai közül, a legszemrevalóbbat, ráült benn az istálló ajtó mögött, mind a két kezébe pisztolyt vett, lehasalt a ló hátán és azzal ki!

Vágtatásban még egyszer elsütötte a pisztolyát és a komiszárius holtan fordult le a lováról.

Rózsa Sándor meg sem állt a Csonka Ferencz tanyájáig. Csak úgy szakadt a nemes állatról a verejték.

A fiatal menyecske meg várta az ő szerelmes urát, a mindszei komiszáriust. Várta csókos ajkkal, szerelmes epedéssel...

A kommcenziós rablók.

Mert bizony voltak ilyenek is. A vidéki földesurak, tehetős polgárok szívesen juttattak valamit a szegénylegényeknek, amiért aztán bizton hajthatták nyugovóra fejüket, nem félvén, hogy éjnek idején haramiák ütnek rajtuk.

Tóth Béla, a kitűnő magyar író is beszél el egy ilyen történetet a kommcenziós rablókról, melyet - engedelmével - itt le is nyomtatunk. Leírja, hogy szépnyja, Kállayné Majthényi Lujza, egyszer éppen betegágyban fekvén, karácsony estéjén ütöttek rajt a rablók. A háznépe éjfél misére készült. Aztán szóról-szóra így írja le nagy szépen a történetet:

- Édes lelkem, hogy hagyunk így magadra! szólt a szépapám aggodalmasan.

- Ej, jó uram, ne törődjetelem velem. Elleszünk mi a Petrásnéval (a bábával) ketten. Miattam ugyan senki el ne mulassza a misét. Ha már én nem lehetek ott, legalább legyetek ti ott mindnyájan. Ugy se lesztek messze... A negyedik szoba ide az oratórium. Ha mi kell, vannak a konyhán is, majd kiküldöm Petrásné. Az ajtót meg úgy-e jól bezártátok?

A ház népe kezet csókolt a nagyasszonynak és visszavonult az oratóriumba. Kint ragyogott a hó; a cselédség apraja-nagyja ment a házhoz épített kis templomba. Egy lélek nem maradt a hajlékban, csak tulsó végén, a konyhában őrködtek a tűz körül a cselédek. Nagy csöndesség lett. Aztán megint megkondultak a harangok a messze haranglábon; és reszketni kezdett az ablak az orgonaszótul. A kántor igen pásztorosan czipfrázta.

- Tegyen a tűzre, Petrásné! szólt a nagyasszony. Aztán a bölcsőre pillantott. A kisdud aludt. Petrásné a kályha körüli motozást arra használta, hogy suttyomba egy jót huzzon a rozsolisos üvegből. Aztán letelepedett a kuczkóba és elszundikált. Az ablak most már még jobban reszketett, mert az orgonaszóba vagy kétszáz ájtatos torok, az egész falu éneke is vegyült. A nagyasszony hanyatt fekve, szépen összetette két kezét a fehérfodros paplanon...

Egyszerre valami pattanás hallatszott és a hosszú belet eresztő gyertyák nagyot lobbantak.

A nagyasszony legott tudta, mi történt. Az ablak két lantornás fiókját benyomták kívülről. Mert két fiókban üveg helyett lantorna volt. Betört nemrég. Ablakos tótnak hire-hamva sincs ilyenkor télviz idején. Parasztmódra, ökörbendő hártájával pótolták azt a két kis külső és belső táblát.

Szépnyám meg se moczczant, oda se nézett, csak nyugodalmasan azt kérdezte:

- Ki az?

- Dicsértessék a Jézus Krisztus! szólott kint egy orrbul jövő rekedtes hang.

- Mindörökké, ámen. Ki vagy? Mit akarsz?

- Angyal Bandi vagyok tizenhárom legényemmel. Most valami koczczant a rostélyon: puska csövét dugtak be a lantorna rongyai közt.

- Hazudsz, fiam! válaszolta a nagyasszony. Az az én konvcenziós betyárom. A mult héten kapta ki a rendes ángáriáját, négy oldal szalonnát, két akó bort, huszonöt rénes forintokat. Az becsületes legény. Majd csak hushagyó kedden jön megint. Te legfeljebb Karakó vagy, a pataki klastrombul szökött istentelen fráter... Kapczabetyár.

Valami boszus dünnyögés hallatszott odakint.

- Mi kell hát?

- Pénzért jöttünk méltóságos asszonyom.

Az orgona, az ének zugott. Petrásné hortyogott.

- Jaj, fiam, nekem nincsen pénzem.

- Ha nincs-e? Vagy nem tegnapelőtt jártak itt a lengyel zsidó borárosok? Hatezer arannyal rakták végig a nagy ebédlő asztalt, a mádi termésért.

- Hát az igaz. De én gyerekágyas asszony nem heverek itt aranyon.

- Akkor eresszen be bennünket és adja ide a kulcsot, mert mindjárt lövünk.

- Dehogy lőttök fiam. Hiszen ha lőnétek, tüstént nyakatokra csődülne az egész falu. De ha be is eresztenélek benneteket, hiába volna, mert az uramnál van a vasláda kulcsa. Most pedig azt mondom: hordjátok el az irhátokat, mert mindjárt vége a misének és hegyibétek jön Eszlár.

Egy kicsit elhallgatott az orgona meg az ének; aztán megint rögtön rákezdte, vígan, harsogva.

- Az se igaz, hogy mindjárt vége a misének, dűnnyögött kint a sötétben az a hang.

- Mert még csak a glóriánál járnak.

- No lám, édes fiam, mégis csak a Karakó vagy te. Angyal Bandi kálvinyista. Azt se tudja mi fán terem a glória.

- Ej, méltóságos asszony, nem fonóba jöttem én ide, hogy szót szaporítsak. Ha nem ereszt be bennünket, hát majd rátörjük az ajtót. És akkor bizony megforgatom a kést a torkában. Én nem kegyelmezek még annak a csimótának sem. Pedig amugy nem görbitenénk meg egy haja szálát se, csak egy kis pénzt vinnénk el békességgel.

Kint csikorgott a hó, nehéz léptek hallatszottak és több türelmetlen hang beszélt, ki vastagon, ki vékonyan. Messziről a konyha felől pedig, mintha sikoltás vágott volna bele az orgonás szent énekbe.

- Odaát már ölnek valami szolgálót, mert pisszent a rongyos! szólott Karakó. Mindjárt lesz itt is nemulass! Hát igazán nem ereszt be a méltóságos asszony!

- Nem én, fiam. Kivel nyitassak ajtót? Magam jótehetetlen vagyok. Ha ezt a részeg bábát felköltöm, lármát csap ijedtében a nyakatokra csődíti a templomot...

- Már pedig azt ne cselekedje. Akárki nyikkan, akárki mozdul, lövünk.

- A kulcsot! A kulcsot! dörmögte kint több mérges hang.

- Nem adom, nem adhatom, nincs nálam.

Az orgona megint elhallgatott. Nagy csönd volt. A haramiák nyilván tanakodtak odakint. Végre megszólalt Karakó:

- No Pista, akkor fogd a puskát, el ne vedd az ablakból, tartsd mindig a méltóságos asszonyra. És ha... Tudod már... Mi meg menjünk az ajtónak, legények.

A pap az evangéliumot énekelte. Az udvaron csakhamar valami kaparászás, döngés hallatszott. Feszegették az ajtót.

Hanem hát derék egy ajtó volt az. Tölgyfa. Keresztül kasul hevederes. Csupa vastag, nyitott szög. A zárja háromnyelvű. Bent meg két vasrud a falban. Most már csak az a kérdés: mi tart tovább: az ajtó, vagy a mise?

A nagyasszony megint összekulcsolta a kezeit a takaró fölött.

Az orgona újra dorombolni kezdett. Az ablak reszketett. De azért hallatszott az is, mikor a száraz lantornahártya zizegett a puska csövén.

Ami a roszelekiismeretű alvókkal minduntalan megtörténik: Petrásné fölköhögte magát az álmából. És legott mutatni akarta, hogy ő nem is aludt. A koppantó után nyult: elvenni a gyertya hamvát.

- Ne bántsa lelkem, mondta a nagymama. És ne sokat motozzon, az Isten áldja meg, mert igen álmos vagyok.

A természetes némből élt az alkalommal. Nagyot, keserveset huzzott a flakójából és olyat sóhajtott utána, mintha valami rossz orvosságot nyelt volna. Az italos fehérszemély tudniillik maga-maga előtt is szégyelli a dolgot, és úgy tesz, mintha medicinával élne kénytelen-kelletlen. És egy perc múlva, már megint zörgette a bőrt a fagyoson.

A nagymama pedig csak feküdt, mozdulatlanul, hanyatt, összetett kézzel, mint a halott. De a szeme élt. Letekintett a bölcsőjében édesen alvó kisdedre.

Igy tartott ez még félóráig. Az orgona, az ének hol elhagyta, hol rákezdte. Tudni lehetett, mikor van a credó, mikor a sanctus, mikor az Urfölmutatás. És ezekben a csendes körökben mindig hallatszott a nehéz ajtó eresztékeinek nyögése, a pántok pattogása, a szegek nyikor-gása.

A lantona meg csak egyre zizegett.

Továbbat a kántor cikornyás nótát billegetett ki az orgonán, képezvén a dudálást, melylyel a csodapásztorok az Ur Jezusnak tisztességét tónak Betlehemben.

- Agnus Dei! szólt most Karakó hangja az ablak alatt dühösen. Agnus Dei... és förtelmes káromkodásba keverte a szegény istenbárányát. - Egy fertály óra múlva vége a misének. Ha két perc alatt nem dől be az ajtó, hiába jártunk itt, hiába izzadtunk! Hegyibe, legények!

Recsegett, ropogott a fa, hasadt a forgács... A kántor dudált nagy vígan és ájtatosan. Az a csöpp-gyerek pedig mintha mosolyogva hallgatta volna álmában ezt a jámbor, cifra muzsikát.

Most nagyot döngött az ajtó. Karakó rugott rajta egy keserveset.

- Álljunk odább, legények! Hé, tük is ki a konyhábul!

Aztán az ablakhoz szaladt, egy markolással letépte a lantona foszlányait, és a papos éneket csúfolva, ádáz dühvel berikácsolt a szobába:

- I-i-ite, missa est!

- Deo gratias! felelt áhitatosan a nagymama. No ládd, fiam, mégis hasznát vetted, hogy barát voltál!

A következő pillanatban szaladó léptek dobajával volt teli az udvar. Az orgona még szólt egy darabig, aztán ajtók nyiltak sorba, mintha tömjénfüst illata is érzett volna, és szépapám mosolyogva lépett a nyoszolyához:

- Itt vagyunk, édesem. És eleget tévén az isteni szolgálatnak, magunkra is gondolunk: egy had éhes farkas vár itt!

- Bizony tapsoltak a kis és a nagy gyerekek, sőt még a mogorva kúrurgus is.

- Hát csak menjetek az ebédlőbe, lelkeim! szólott szép anyám. De attól tartok, a konyhán korommá égett minden pecsenye. Mert hosszú volt a mise, igen hosszú!

Mikor mindenké felé vonultak, szaladt a kulcsárné, egyenest a templombul:

- Méltóságos asszony, a kompóttokkal nem tudom, hogy... Szépanyám hirtelen odaintette magához és azt sugta neki:

- Trézsi, fusson a konyhába és mondja meg a cselédeknek, hogy egy szót se! Én parancsolom!...

A kulcsárné kérdő pillantással meredt asszonyára. Egy szót sem értett ebből a beszédből. De az én szépanyám nem sokat magyarázgatott, hanem ráripakodott:

- Ej, hát még itt van? Azt hittem, már vissza is jött! Vissza is jött a jó asszony csakhamar, sápadtan, mint a rongy és támolyogva.

- Kit öltek meg? kérdezte szépanyám csöndesen.

- Senkit...

- No akkor annál inkább nem szabad szólni az ebédlőben. Elég, ha holnap megtudják. Minek volna elrontani az ünnepi vacsorájukat? Egész nap bőjtöltek a szegények. Igaz, csakugyan korommá égett minden pecsenye?

* * *

Hát ilyenek voltak a kommencziós betyárok, amilyen nem egy akadt a Rózsa Sándor bandájából is.

A miniszter is ur, de Rózsa Sándor nagyobb ur.

Mikor Ő Felsége fejére illesztették Szent István koronáját, nagy bünbocsánatot kegyelmezett a király. Rózsa Sándor is kikerült budavári börtönéből, melyben immár tizenkét esztendeje sanyargott.

Wenkheim Béla volt akkoriban a belügyi miniszter. Gavallér mágnás tetőtől talpig, azok közül való, akik igazi mintaképe a magyar urnak.

A miniszter maga elé hívatta a haramiát és maga hirdette ki neki az amnesztiát. De meg akarta örvendeztetni egyébbel is. Egy pár tizezt csusztatott a markába, hogy legyen mivel kezdenie becsületes életet. Mert azt igazán a lelkére kötötte, hogy megbecsülje a király kegyelmét, mely vissza adta szabadságát és lépjen végre a tisztesség útjára. Mikor pedig mindezeket szépen elmondta volna, becsöngette hűséges, öreg szolgáját.

- Maga meg, László, gondoskodjék erről az emberről. Mára az én vendégem. De ne szóljon senkinek róla, hogy Rózsa Sándor a neve.

Az öreg szolga meghökkent ennek a névnek a hallatára. Hanem aztán hirtelen sodorintott egyet a bajuszán:

- Ugy lesz, kegyelmes uram.

László levezette a haramiát magához. Persze, hogy volt mit kérdeznie tőle hamarjába. Hogy szolgált neki a rabság? Mit lesz most teendő?

Aztán hirtelenében készen volt a tervvel is, hol vendégteti meg a kegyelmes ur kontójára Rózsa Sándort.

Volt a miniszterium akkori épületében (a várban volt) egy kis korcsma. Oda jártak a hivatalbeli kis emberek, kihordók, szolgák. Legállandóbb vendége maga László ur. Lemegy a korcsmába és odaszólítja magához a gazdát.

- Hát, gazduram, ma este vendégem lesz, de aztán kitegyen ám magáért, mert a kegyelmes ur fizeti a kontót és meghagyta, ne sajnáljon semmit a vendégünktől.

A korcsmáros megcsóválja a fejét.

- Nem lehet az barátom uram ma, mert itt ma este nagy dáridó lészen. A budai polgárok egyik köre ülésezik itt és akkor idegen ember ide be nem teheti a lábát.

László urnak hosszúra nyulik az ábrázata. Már most hova menjen ő a vendéggel? A kegyelmes ur rábizta, neki végire kell járnia a dolognak. És hova menjen, ha nem az ő rendes korcsmájába?

- Már pedig gazduram, annak meg kell lennie.

- Sajnálom, nem lehet - szól a határozott válasz.

- De ha én kérem - rimánkodik az öreg...

- Akkor sem lehet, hűti le a korcsmáros.

- És ha a kegyelmes ur parancsolja? vágja ki az utolsó tromfot a szolga.

- Még ha Pontius Pilátus maga jönne hozzám, akkor se lehetne, mert ezek az urak minden héten ilyenkor nálam vannak.

László ur nem tudta már most mit szóljon. Szörnyen elkeseredett volt.

- De az ántiját azoknak a purgereknek. Nem teszi az egy se be a lábát, ha megtudják, hogy ma Rózsa Sándor akar mulatni a gazduram korcsmájában!

A korcsmáros nagyot nézett.

- M... mi? hüledezett a jámbor, Rózsa Sándort mondott kigyelmed?

- Azt én, felelt most már sokkal nyugodtabban Wenckheim Béla bizalmasa, látva a névnek különös hatását.

Diktum-faktum, Rózsa Sándor aznap este ott mulatott a korcsmában - magában. Nem tette oda be a lábát egyetlen budai dalos purger sem. A korcsmáros meg oly alázattal szolgálta ki a vendégét, hogy csakugy görnyedt belé a háta.

Hát így bizonyosodott meg, hogy a miniszter nagy ur, Pontius Pilátus is nagy lehetett, de Rózsa Sándor még náluknál is nagyobb ur volt.

Rózsa Sándor bandája.

A banda együvé gyűjtötte az Alföld valamennyi szegénylegényét. Voltak akkoriban a Tiszaközött és Csongrád-Csanád vidékén más híres betyárbandák is: Muzslayé, Gyarmathy Jánosé, Renkó Kálmáné, Turcsányi Illésé. De egyik sem vetekedhetett a Rózsa Sándoréval.

Valami csudálatos, szinte megfoghatatlan varázs kísérte ezt a haramiát. Ha az ember élete történetét össze hasonlítja más híres haramiákéval, gondolkodóba kell hogy essék azon, mi okozta voltaképpen, hogy még a törvénnyel szemben is, ott, ahol más hasonlók kegyelmet sohasem kaptak, ő mindig ki tudta kerülni az akasztófát? Hiszen más szegénylegények is garázdálkodtak már nálunk, a nóta eléggé föntartotta híroket, nevöket. De Rózsa Sándor egészen más színben látszik, mint a többi. Hogy haramiakirálynak, «nagy» parasztnak, meg egyéb czimeken titulálták, mind arra vall, hogy népszerű ember volt abban a világban, ahol olyan veszedelmes dolog a hirnév.

Nem volt a Hortobágyon szegénylegény, aki ne vágyott volna arra, hogy a Rózsa Sándor bandájához tartozzék. Nagy tisztesség volt az rájuk nézvést. De a vezér jól megválogatta, hogy ki az, akit fölavat a banda tagjává. Egyik híres legényit, Töröcsik Jóskát is ahogy fölvette, megmutatja, milyen ember kellett neki.

A mágócsi pusztán való jártában akadt a legényre, aki akkoriban ott szolgált. Töröcsik Jóska a számadó juhásznál szolgált. Volt annak egy szépséges lánya, a Magda. Ezért a lányért vert a szive a legénynek. De mikor az apja sehogyse akarta juhásznak adni! Nagyralátó ember volt Szanka uram, csakugy foghegyről beszélgetett az emberrel, hát még inkább a legényivel.

De a Magda is huzott a legényhez. Így aztán nem csuda, ha Szanka uram egy napon együtt találta őket, beszélgetvén a gémes kútnál. Első haragjában fölkapta a favillát és rávágott vele a legényre. Azt hirtelenében elfutotta a harag és a szégyen, hogy a szeretője előtt így megcsufolták és ki tudja mit tesz vala, ha nincs ott a Magda.

A legény elbujdosott és a határban lesbe állt. Szerzett egy pisztolyt, azzal lesett a gazdájára. Ekkor találkozott vele össze Rózsa Sándor. A legény hamarosan elbeszélte a keservét, elmondta a szándékát is.

- Már azt nem teszed öcsém, hogy azt a lányt megrikatod az apja halálával - igazította el a dolgot Rózsa Sándor. Hanem, ha már olyan nagy kedved van, látom, hogy nem vagy amolyan pipotya fráter, velem jöhetsz. Én Rózsa Sándor vagyok.

Igy került Töröcsik Jóska a Rózsa Sándor bandájába.

* * *

Rózsa Sándornak példái akadtak a Dunántúl is. Sőt a haza bölcsét, Deák Ferenczet sem átalították megtámadni a haramiák. 1863-ban történt ez az eset Deák sógorának, Oszterhuber Józsefnek pusztá-szt.-lászlói birtokán.

Maga Deák így beszélte el az esetet egy rokoni körben:

Késő estig kinn voltam az udvaron, s csak midőn a levegőt hűsülni éreztem, jöttem az ülőszobába. Alig ülök itt néhány perczig, látom, hogy az ablak alatt néhány pandurféle ember áll meg, két helybeli parasztgazda kíséretében. Mindjárt rá, hallom, amint valaki a folyosón erős, durva hangon kérdi a szobalánytól:

- Itthon az uraság?

- Nincs itthon, Tófejre van, de mindjárt megjön. De a Deák uraság benn van a vendégszobában.

- Hol?

- Ott benn abban a szobában!

- Hát ki az a Deák uraság?

- Az a házi uraság sógora.

- Az? Hát vezessen be hozzá!

Erre felnyílik az ajtó, és belép két ember, pandurruhában. Első pillanatra rájuk lehetett ismerni, hogy rablók. Tekintetök, magatartásuk és minden mozdulatuk utonállóra vallott. Az első köztük parancsolólag szólt amannak:

- Kulics, ide állj és huzd fel a fegyvert! Ha ez az ur itt megmozdul, lödd főbe rögtön.

A semmirevaló gonosz rögtön szót fogadott, két lépésnyire pozitúrába tette magát s fegyverét felhuzva, a fejemnek szegezte. Ha csak véletlenül is megmozdulok, vagy a rabló fegyvere véletlenül elsül, egy perc alatt végem! Életem igazán csak egy hajszálon függött, mert a rabló szeszélye még annál is bizonytalanabb.

Ültem ott hidegvérrel és rettegvé gondoltam szegény sógoromra. Az első rabló közelebb lépve hozzám, azt kérde:

- Hát maga az a híres Deák Ferencz, akit mindenki emleget?

- Deák Ferencz én vagyok; de híres-e, nem tudom.

- No, én meg Hajnal János vagyok Somogy megyéből, ha hallotta már hiremet.

- Nem biz én, feleltem neki.

- No hát, most majd megismerkedünk! mondá Hajnal kemény hangon. Hát maga a háziur sógora?

- Az vagyok.

- Hát mit csinál itt?

- Itt szoktam nyaralni, élvezem a jó falusi levegőt, az időmet pedig mindenféle esztergályosmunka készítésével töltöm.

- Azzal? kérde Hajnal és mi mindent csinál?

- Hát nézze, itt van mindjárt egy alma az asztalon, ezt is én faragtam, szólék neki, csakhogy szóval tartsam.

- No ez bizony szép! felelte a rabló és elnézegette a faragványt.

A szobaleány ekközben elsompolygott, mit a rabló beszédközben nem vett észre s bemenvén a belső szobákba, rémülve szólt Manczi hugomhoz:

- Tens asszonyosság, kérem, rablók vannak itt; az istenre kérem, bujjon el!

- Uram bocsá', mit beszélsz te itt? Hogy volnának rablók?

- De igenis, kérem alássan, azok, mert a Deák uraságot egy már felhuzott puskával őrzik.

De már erre Manczi hugom is elhitte a dolgot és ijedtében a hálósobájában lévő subláda fiókjából rögtön szedte össze pénzét, vagy hatszáz forintot bankóban; de úgy ötvennyolc forintnyi aprópénzt, nem tudván félelmében hamarjában megtalálni, ott hagyott. Amazzal

azonban bement a hálószoza mellett lévő sötét szobába, mit boldogult Klára nővérem is (Oszterhuber Józsefné, egy kitűnő eszű és jellemű nő, kit ritka tulajdonaiért a megyében «a nők Deák Ferenczének» hívtak,) kézi «spájz»-nak használt. Ott Manczi elrejté a pénzt, maga pedig egy sötét zugban meghuzta magát s rettegéssel gondolt s nézett a történendők elé. Ekközben jött meg sógorom, Oszterhuber József, kit Hajnal a vendégszobába bekisérván parancsoló hangon riadt rá:

- No öreg ur, le kell ülni!

- Micsoda? kiált fel haraggal sógorom, ki a sötétben még nem látta a másik rablót, aki én előttem állt, és kalapját, botját letette az asztalra; Hajnal pedig oda lépve, a botot ledobta a földre, és szólt:

- Ennek földön a helye!

De erre már sógorom dühbe jövén, rákiált a rablóra:

- Micsoda vakmerőség ez?

- Csillapulj le, édes sógor, szóltam hozzá, ezek szegénylegények, egy kis segedelemre van szükségök.

- Vagy úgy, azok? viszonzá sógorom megrettenve; de hát mit akarnak én tőlem?

- Csak lassan, öreg ur, csak lassan! Tartsa ide a kezét.

Hajnal összekötözte szegény sógorom kezeit erős zsineggel, melynek a helye még most is ugyancsak meglátszik rajta. Azután pedig ismét elkezdte.

- No most csak elő a pénzzel, gyorsan előre!

S egyet lökvén sógoromon, előre tuszkolta; én pedig mondtam sógoromnak:

- Add át nekik honn lévő pénzedet, Józsi, hadd menjenek aztán ezek a legények.

Sógorom erre bement az ebédlőbe, én pedig mozdulatlanul ülve maradtam. De Hajnal oda-szólt hozzám:

- Jöjjön az ur is velünk!

Társához fordulva pedig így szólt:

- Kulics, a parancshoz tartsd magadat!

Ennek következtében Kulics, mellettem haladva, minden mozdulatomat figyelemmel kísérte. Így értünk be az ebédlőbe, hol a szobaleány remegve állott. Ennek megparancsolta a rabló, hogy gyujtson gyertyát, maga pedig az ablakdeszkát tette be. Aztán a másik szobába akarván menni, midőn annak ajtaját zárva találtuk, megparancsoltuk a szobaleánynak, hogy nyissa föl.

- Nem tudom, felelt a szobaleány, a ténsasszonyság bezárta.

Hajnal nekivetette vállát az ajtónak, s az recsegve nyílt föl előttünk. Belépve a sógorom «nappali»-jába, a rabló körülnézett, és senkit sem látva, kérdé:

- Hát az öreg mama hová lett? Hová ment innét?

Sógorom félvén, hogy a rabló még ingerültebb lesz, bekiált testvééréhez:

- Mancsi hugom, nyisd ki az ajtót!

Szegény Mancsi hugom mukanni sem mert, annál kevésbé az ajtót felnyitni. Hajnal azonban ennek az ajtónak is dühösen nekivetette vállát, mire egyszerre felnyílt. Az égő gyertyát kezébe

véve, besietett a sötét szobába, honnét a zugból elővezette szegény Mancsi hugomat, s a mig vonszolta kifelé, egyre kiabált neki:

- Csak ki vele, mama, ki vele! És ide a sok turó, vaj és majorság árával is!

- Uram bocsá', hol venném én a pénzt?

- No csak nem kell beszélni! Hol a pénz, mama? riadt rá a rabló, mire a szegény ördög megadó képpel szólt:

- Ott van a subláda fiókjában...

- Csak elő kell keresni! parancsolá Hajnal, miközben ismét sógoromhoz fordulva szólt: - Nos öreg ur, hol a pénz?

- Itt az asztalfiókban, felelte sógorom, s felém fordulva mondja: Nyisd ki, édes Ferkóm, ezt a fiókot, és vedd ki a nagy számadó könyvem, abban van a pénzem.

A könyvet elővéve, Hajnal kapzsian elkapta tőlem, de lapozni kezdvén benne, nem találta a pénzt. Dühösen visszafordult.

- Hiszen itt nincs pénz! Hol van a pénze?

- Ott van, csak nézze meg jobban.

De Hajnal erre nem hallgatva, a szobában villogó szemmel nézett körül és keresgélt valamit; végre a kályha mellett lévő juhbélyegző vasat, (melyet a szobaleány ott felejtett,) felkapta és azzal erősen rásujtott a sógorom vállára.

- Csak elő azzal a pénzzel, öreg ur!

Sógorom hozzám fordulva, kérő hangon mondá:

- Ugyan nézd meg Ferkó azt a könyvet; ott van a pénzem a lapok közt.

Én egyet fordítván a lapokon, ott találtam mindjárt három darab százast. Ezeket Hajnal mindjárt zsebre dugta, mondván: «Ez nem elég!» S elrántotta tőlem a könyvet, s elkezdte maga lapozni. Csakhamar a többi benne levő bankópénzt is, összesen ezer forintot megtalálta, és eltette. De mint a vért izlelt vad, kapzsi dühvel riadt fel:

- Hát az arany és ezüst pénz merre van, öreg ur?

- Arany és ezüst pénzem nincs nekem, de hol is volna?

- Hol? Hát itt a padló alá rejtve. Itt kell annak valahol lenni.

- Uram bocsá', szólt erre Mancsi hugom bosszusan. Ugyan ki mondta azt?

- Eb kérdi! felelt erre Hajnal, ki ismét sógoromhoz fordult és ütni kezdte a bélyegző vassal, folyvást az arany és ezüst pénzt követelte, mert - ugy mond - ő hallotta, hogy az itt sok van.

- De, mondám én, mint gondolhatja azt, Hajnal, hogy sógorom arany és ezüst pénzt tartson itthon? Hisz affélét az ember azonnal beadja takarékpénztárba.

- Igen ám, szólt Hajnal, de másféle pénzének is többnek kellene ám lenni, mert ugy hallottam, hogy most adta el a gyapjut és a gabonát; hát annak az ára hol van?

- A gyapju árát még nem vettem föl, felelte a sógorom, a gabona árából pedig már mindenféle kiadásokat tettem; a boraim meg mind a pinczében vannak még.

- Az ám! Ilyen háznál több pénznek kell lennie amugy is!

- De ha volna, mondám, azt hiszi János, hogy inkább veretné magát a sógorom, mintsem odaadná?

- Dehogyan adja, felelte Hajnal. Ismerem én az ilyen öreg urakat. Somogyban is volt egygyel dolgunk; ütöttük-vertük, s még sem adta elő a pénzét; míg végre a hasára izzó parázst tettünk, akkor aztán előadott mindent.

- Nem zsidó volt? kérdém.

- Az igaz, hogy az volt, visszonzá Hajnal.

- No lássa; de az ilyen fajta uri ember nem hagyja ám magát veretni. Lássa, János, az én sógorom egyszerre előadta minden pénzét; mit zaklatják hát tovább?

- Igaza van, Deák ur! Eddig mindig csak kövér papokkal volt dolgunk, s ezek mind úgy ragaszkodnak a pénzökhöz, hogy csak erőszakkal lehet tőlük kicsikarni. De hát ezüsthéle kanál, kés, gyertyatartó, és több ilyenféle még is csak van itt? Hol vannak?

Azután pedig sógoromhoz fordulva, annak aranyóráját lánczostul és pecsétnyomó gyűrűjét vette el s Kulicsnak adta. Majd felém fordulva, órámra tekintett, mit én elértvén, azt kérdém:

- Odaadjam én is? Odaadom, de higgye meg, nem örömet, mert kedves emlékek kötnek hozzá. Olyan régi is ez az óra, hogy nem sokat nyernek vele.

Levettem azonban nyakamról s oda nyujtám. Hajnal figyelmesen megnézegette, aztán társához fordulva mondá:

- Mit gondolsz, Kulics, visszaadjuk neki? Hiszen nekem van órám, meg most már neked is lesz. Talán vissza is adhatjuk, úgy is látod, mindent önként adott oda?

- Persze, hogy visszaadjuk neki, viszonzá Kulics és így visszakaptam az órámat.

Majd Hajnal, a maga órájára tekintve, felszólalt:

- Micsoda? már éjfélén túl az idő, nincs mit késni. Kulics, te itt maradsz, én majd rendbe hozok mindent.

Tíz perc alatt ismét visszatért s felénk fordulva mondá:

- No most, ha életük kedves, egy óra előtt innét el ne mozduljanak és keresésünkre senkit ne küldjenek!

Ezzel kiment társával együtt az udvarra, honnét a tovarobogó kocsi zöreje tudatta velünk távozásukat.

Mi, nem várván be az egy órát, mozogni kezdtünk s először is a szegény sógorom kezét szabadítottuk föl a kötelék alól; aztán pedig körülmenvén a szobákon, látjuk, hogy a semmirekelők az én posztóruháimat is mind összeszedték s elvitték, valamint aranytollamat is. Tán azt gondolta Hajnal, hogy megtanul majd írni és akkor hasznát veszi; vagy a mi valószínűbb: találkozik zsidó, ki tudni fogja mire lehet azt használni! Sőt szavamnak nem híven, még a kis gyögház-késeket is kivitték, de a folyosón jobban megvizsgálták s látva, hogy nem ezüsthől valók, ott hagyták.

A megrémült cselédség csak ezután mert előjönni, a kocsis pedig, kit magukkal vittek, másfél óra múlva került vissza. A rablókat Göcsejben tette le, a tófeji erdőszélen.

Magam sem tudom, hogy birtam azt ki, végezte Deák, csakis nyugalommal hathattam rájuk: de ha még egyszer ismétlődne e jelenet, rágondolva annak borzalmára, azt hiszem, képtelen volnék megtartani hidegvéremet.

A főispán azt az ajánlatot tette, hogy ezentúl a nyár folyamán katonákat rendel a faluba, hogy hasonló eset ne ismétlődjék.

- A mi oltalmunkra már ugyan elkésett, felelt Deák, mert ide most már nem igen jön Hajnal; hanem azért igen helyeslem ezt az intézkedést, mert Nagy József bátyánk szintén «igen gazdag ember» hírében áll, s az ő oltalmára mindenesetre jó lesz katonákat küldeni.

Tehát ezen és a rákövetkező nyáron is, mindig voltak katonák Pusztá-Szent-Lászlón, míg végre Hajnal és társai kézre kerültek, s szükségtelessé vált a falu további őrzése.

Nóta egy betyárról.

Tolnai Lajostól.

Czifra Ferkó híres legény
éjfélkor haldoklik.
Meghalna, de szegény nem tud;
csak hörög, fuldoklik.
Ugy megkékül, a lelke már
azt hiszi, kiszakad -
Hát valaki az ablakon
cziripel, koczogat.

Hej, jó volna most meghalni
csak úgy szépen csöndesen!
Elmenni szép harangszóval,
mint a hogy más megyen.
Mohi kasznár rég alszik már,
hogy halt meg, ki kérdi?
Ha szólna is, halott szavát
ide fönn ki érti?

Akasztófán haltunk mi meg,
mi haszna hazudnám?
Akasztófán halsz meg te is,
hej, Ferkó, azon ám!
Mi ott lógunk kint a mezőn
meztláb, rongyosan,
Te itt jártál sarkantyusan,
mentésen, urasan.

Minket téptek hollók, varjak
Darabra, ezerre
Te meg éltél télen-nyáron
kényedre-kedvedre.
Mi kerültünk ártatlanul
tömlöczre, hurokra,
Hej, pedig az éles baltát
te fogtad marokra!

Huzzad, huzzad Czifra Ferkó
a csizmát, a mentét!
Akasztófán meghagytuk a
Kötelet, szeget még...
Huznám én a csizmám, mentém
nem birom, mit tegyek?
Testem lelkem úgy elállta,
ugy rázza a hideg.

Előlmegyén Czifra Ferkó
egy ingbe, gatyába,
Holt pajtása csont csizmába
ugy koczog nyomába.
Szép világ a hold világa,
beh fényes, fölséges -
Oda talál Czifra Ferkó
akasztó szegéhez.

Három társa gyönyörködik
alatta, alatta...
Czifra Ferkó szél komával
magát hogy mulatja.
Mozgasd, mozgassd, hej szél koma,
hintázd hát, lógasd hát!
Forgasd meg jól azt a híres
szép tánczos két lábát!...

Rózsa Sándorék kiirtója.

- Ráday Gedeon grófról. -

Mikor a kormány sehogy se tudott boldogulni a szegénylegényekkel és egyik csúf kudarczot a másik után vallotta, hogy hogy nem: Ráday Gedeon grófra fordult a bizalma.

Ez a Ráday Gedeon gróf II. Rákóczy Ferencz kancelláriusának volt az ivadéka. Előkelő, nagy familiából való volt, amelynek minden tagja nevezetes szerepet játszott hazánk történetében. Valamikor igen gazdagok is voltak. Nem is uri passziókra, vagy valami különös hóbortokra ment rá a rengeteg vagyon. Annyit áldoztak a Rádayak a tudományra, a mi régebben bizony többre került mint manapság, hogy nem csuda, ha Gedeon grófra már csak a romjai maradtak a nagy gazdaságnak.

Vay Sándor gróf beszéli el róla a következőket:

Mint legényember az ugynevezett Cserháton élt sokat Ráday Gedeon. Vig élet folyt ott az ötvenes esztendőkből s Farkasdon a Wartensleben lányok, Gombán a hétországra szóló szépségű Szücs Klárka ablaka alatt éjszakáról éjszakára huzta a cigány. A fiatal daliás Gidát nagyon kedvelték a női társaságban s egy jókedvű tréfás nemes ur, aki a cserháti urak minden viselt dolgait, őket magukat is megverselte, akkor csinálta rá a rigmust.

Vidékünknek legszebb grófja
Te vagy az én szivem srófja.

És mégse a lankás-dombos Cserhátról, hanem Abauj-megyéből nősült Ráday, nőül vevén Bárczay Józsefnek fenkölt gondolkodású leányát, Annát.

Ideális boldogságban élt nejével s mikor Szegedre ment, semennyiért nem volt rábirható, hogy őt is magával vigye. Kimélni akarta azoktól a rettenetes izgalmaktól, melyek bizonyára tönkre tették volna a gyöngye idegzetű asszonyt.

Mert akárhányszor szembe nézett ám a halállal a vaskezü kormánybiztos ur. Így egy alkalommal is, mikor behívatott magához egy csendbiztost, így szólt hozzá.

- Hallottam, hogy a Tiszán túl a füzesben már napok óta ott bujkál a híres betyár Kovács Ferkó. Eredj át és hozd nekem ide.

A csendbiztos elsápadt. Hogy kívánhatnak ilyen lehetetlent?

- Én mehetek - mondá később vontatva - de élve nem lát viszont méltóságos uram.

Ráday haragosan ütött az asztalra.

- Vigy hát magaddal három pandurt.

- Még ugy se bírok veled.

A gróf most már dühbe jött.

- Adta gyáva semmiházija. Hívd a pandurokat. Én magam megyek el veletek.

És ugy is lett. Csónakba ült a pandurokkal meg a csendbiztossal s tíz percz múlva egy tiszántuli tanya előtt kötött ki a ladik.

Kovács Ferkó javában mulatott a cimboráival, mikor a gróf belépett a házba s harsány hangon kiáltá.

- Melyik közületek Kovács Ferkó?

- Én vagyok méltóságos uram! jelentkezett a rabló erősen farkasszemet nézve a pesti urral, akit a szegénylegények megrontására küldtek Szegedre.

- Tedd rá a billincset - parancsolta most Ráday a háta megett álló pandurnak. De ebben a perczen nagyot csörrent a bilincs. Elejtette a pandur, mert három puskacsó szegződött mellé- nek.

A gróf nyugodtan fölvette a béklyókat, odalépett Kovács Ferkóhoz, s öklével úgy homlokba ütötte a betyárt, hogy ájultan terült el a földön. A két másik rabló kezéből meg kikapta a puskát és oda fordult a pandurokhoz:

- Nos, lesz-e bátorsága négytöknek megvasalni Kovács Ferkót?

A szegediek nem tudtak hova lenni csodálkozásukban, mikor egy óra mulva a hirhedt rabló megvasalva szállt ki a csónakból.

* * *

De nem kimélte Ráday az uri gazembereket sem. Az orgazdákat, akik összeköttetésben álltak a zsványokkal. Ilyen bajba került egyszer egy igen gazdag szegedi kereskedő is, aki maga jött el Rádayhoz s beösmerve mindent, husz darab ropogós ezrest tett le az íróasztalára.

Ráday úgy tett, mintha kész lett volna az alkura. Titokzatosan oda hajlott az illetőhöz és halkán suttogta:

- Az természetes hogy önnek nem lesz bántódása. De ez - és rámutatott a bankó csomóra, csak önért elégséges ám. Ilyen potomságért csak nem engedhetem futni az egész orgazda czimbo- raságot.

A kereskedő könyörgésre fogta a dolgot. Megmagyarázta, hogy tönkre mennek, ha a banda minden tagja husz darab ezrest ad a grófnak.

Ráday azonban erősen tartotta magát. Végre csak néhány társának kért kegyelmet a nyavalyás s nyomban le is diktálta a neveket. Csupa előkelő üzletember volt valamennyi. Egy gazdag vendéglős néhány megyei hivatalnok is akadt közöttük.

- De remélem, amice, azok is csak adnak még valamit? - kérdezte Ráday és a túlboldog kereskedő társai nevében rögtön ígért is egy szép kerek summácskát.

Erre becsöngetett a gróf és nyugodtan szólt oda a belépő pandurnak:

- Vasald meg a gazembert.

Ezt az esetet követte az az emlékezetes éjszaka, mikor Szeged városának hatvan tekintélyes polgára került börtönbe.

* * *

Semmi rangot, semmi állást nem kimélt a vaskezü kormánybiztos.

Egyik virágzó alföldi város nagy plébánosáról tudta meg egyszer, hogy hamis kártyás és orgazdája egy rablóbandának. Azt is, hogy része volt a híres izsáki póstarablásban.

Maga ment el a gróf és bezörgetett a parochián. Csak a gazdasszonyt találta ott, aki a gazdát éppen Pestről várta haza.

- Jó - mondja Ráday - mondja meg neki, hogy egy barátja kereste s visszajön egy kis csöndesre.

Megörült a hirnek a pap, még vendégeket is hívott, néhány szenátort és több előkelő hivatal- nokot. Becsönget délután Ráday és a plébános halotthalványra váltan látja, hogy fogja meg két pandur és tesz bilincset a kezére.

Fényes nappal kísértette végig a városon Ráday, a magasztos hivatásáról annyira megfelekezett embert, ezzel is bebizonyítva, hogy nem ösmert ott kiméletet, ahol a közjó forgott kérdésben.

* * *

Az egész Alföld csakhamar érezte Ráday keze működését. Éppen azzal fegyverezte le az embereket, amivel ezek tudtak másra hatni: a vakmerőségével. Bámulatos emberismerő volt és egy percz alatt tisztában volt, kivel van dolga.

Az emberektől, akik szolgálták, föltétlen, ellentmondást egy hanggal se tűrő engedelmességet követelt.

Egyszer egy fiatal alantasának átad egy levelet.

- Fogja ezt a levelet és utazzék vele azonnal Kecskemétre. Amint oda ér, bontsa ki és tegyen úgy, amint benne irva találja a parancsot.

A fiatal ember vonatra ül és elutazik Kecskemétre. Amint oda ér sietve bontja föl a levelet. Abban pedig szószerint az volt, hogy tüstént tartóztassa le a város egyik főbb tisztviselőjét és hozza magával megvasalva Szegedre.

A fiatal ember tudta mit jelentenek Ráday parancsai. Perczig sem habozott, hogy teljesítse. Elmegy a városházára és bekopogtat a tisztviselőhöz.

- Ráday kormánybiztos ur nevében jöttem és -

Tovább nem folytathatta. A tisztviselő oda ugrott a szekrényhez, kivett belőle egy pisztolyt és egyenesen homlokára nyomta. A következő pillanatban holtan terült el a padlón.

* * *

Egy izben egy rablógyilkost hoztak a szegedi várba. A gazember egy utasembert megfojtott és ott mindjárt a tett helyén el is temetett. A kötelet, amelylyel áldozatát megfojtotta, azon módon ott találták a nyakán, mikor kihantolták.

A gyilkos konokul tagadott. Nem volt hatalom, melylyel vallomásra lehetett volna bírni. Még Laucsiknak sem sikerült ez, a híres Laucsiknak, a Ráday jobbkezének, aki a vallatásban híres mester volt. Téli fagy idején meztelenre vetkőztették, hideg vízzel fecskendezték, ujjai közé fát dugtak és úgy ropogtatták. Az ember kinjában fölszisszent, de nem vallott volna a világ minden kincseért sem.

Ráday magához hivatja Laucsikot.

- Nos, hogy állunk a mi emberünkkel?

- Nem vall az, méltóságos uram. Megpróbáltam rajta minden furfangomat, de egyik a másik után csütörtököt mondott.

- Hát most már bizza csak rám Laucsik a dolgot. Majd eligazítom én.

A vizsgálóbiztos hitetlenül rázta a fejét. Már ahol ő nem tudott mit csinálni, ott még Rádaynak se fog sikerülni a vallatás.

Ráday meg nem szólt senkinek. Elment a rabhoz. Hátra köttette a kezeit és nyakába akasztotta a meggyilkoltról hozott kötelet. Aztán magára hagyta.

Éjfél táján a profósz fölkelti Laucsikot.

- Tekintetes uram, a rab ordít, dörömböl, hogy fölveri az egész tömlöczöt. Egyre azt hajtogatja, hogy vallani akar.

Laucsik nagyot bámul.

- Hát aztán mi puhította meg ennyire azt a gazembert?

A börtönőr elmondta, mit csinált vele Ráday. Persze, hogy egyben tisztában volt Laucsik, mitől vallott a rab?

* * *

Az sem utolsó dolog, hogyan jutott el a kormánybiztos a szőregi patron gyárba.

Itt gyártották tudvalevőleg a töltést a rablók a puskáik számára, amiket a császári katonáktól szereztek az ő módjukon. Oly kitűnően értettek a patronkészítéshez, hogy az egész vidék vadászai ott szereztek be a patronszükségletüket.

Mikor Ráday Szegedre jött és egy-két vakmerő vállalkozásának híre ment, a rablók elhíresztették, hogyha valaki idegen a szőregi patron-gyárba beteszi a lábát, bizony levegőbe röpitik, ha a maguk bőre is rámeleg. Hát azt hitték, hogy erre még sem fog vállalkozni Ráday.

Egy nyári délután Ráday maga mellé veszi Laucsikot, meg a két legmegbízhatóbb pandurját és Szőregnek veszi útját. Nem messze a kunyhótól, ahol a rablók tanyáztak, meghagyja nekik maradjanak vissza, majd ő egyedül látogat el a rablók közé.

Ugy is lett, bár a hűséges Laucsik sehogy sem akarta urát magára hagyni vakmerő vállalkozásában.

A rablók éppen a munkaközben voltak, mikor a jól ismert alak közéjük toppant.

- Hát dolgoztok, serényen dolgoztok? Azért jöttem volna, hogy engem is kitanítsatok a patron-csinálásban.

- Szívesen, méltóságos uram, mondá az egyik legény, aki a jázságból került ide szegénylegénynek.

És elkezdte szépen magyarázgatni hogyan, miképpen készül a patron. A gróf csak hallgatja egy darabig, aztán félbeszakítja a legényt:

- No már, ha ilyen szíves vagy barátom, hát kínálj meg egy kis tüzzel is.

Azzal előveszi pipáját, dohányzacskóját és kezdi tömögetni.

- Nem addig az, méltóságos uram, itt nem szabad dohányozni senkinek.

- No ha nem adtok, hát a magaméból kell rágyujtanom.

És elővett egy pakli kénes gyufát és meggyújtott egy szálát.

A betyárok arcát kiütötte a hideg verejték. A jázsági legény meg könnyörgőre fogta a dolgot.

- Az ég szerelmére gróf uram, mindnyájan a levegőbe repülünk, ha abba nem tetszik hagyni a dohányzást.

- Tetszik, akinek tetszik, de nekem nem tetszik, - felelte nagy nyugodtan Ráday.

Azzal sorba ment égő pipával a puska poros hordókhöz és mindegyikbe belé kukkantott, akár csak héringes hordók lettek volna és nem puska porral telvék.

A legények moczczani sem mertek.

- Akinek pedig nem tetszik, hát annak ott künn tágasabb - tanácsolta a kormánybiztos.

Ki is sompolyogtak sorjában. Ott már várta őket Laucsik meg a két embere és hamarosan összekötözve vitték a patrongyártókat Szegedre.

* * *

A szegedi vár foglyai közt volt a híres bácskai haramia: Renkó Kálmán. Szép, magas szálas legény, gyönyörű fekete szakállas. Sok bűn nyomta a lelkét, de sehogy se akart vallani. Se Ráday, se Laucsik nem tudott vele boldogulni. Egyszer odaszól neki a kormánybiztos.

- No Renkó, gondold meg a dolgot holnapig, mert ha akkor se beszélsz, kihuzogattatom szálanként a szakálladat.

Másnap fölvezetteti a betyárt. Alig ösmert rá Ráday. Nem volt egy szál a szép fekete szakállából.

- Hová tetted a szakálladat, kérdi álmélkodva a gróf.

- Hát csak kihuzgáltam magam, méltóságos uram, hogy ne kellessék vele másnak bajlódnia.

Hanem azért mégis vallásra birták.

Ráday megtudta, hogy Renkónak van egy kis lánya. Amolyan harmadfélesztendős pöttöm kis jószág. Elküldi egyik pandurját, hogy hozza el a kis leányt. Aztán fölhivatja a betyárt.

- Lásd fiam, nem jól teszed, hogy nem ösmersz be mindent. Látod a bíróság kegyelmesebb te irántad. Tudom, hogy van egy kis lányod -

A haramia e szóra összerázkodott.

- Hát ezt a kis lányt az ország pénzén szépen fölneveltetjük, mert még sem járná az, hogy mert az apja haramia volt, a gyerek elpusztuljon.

És int a pandurnak, aki behozza a kis lányt.

Renkó amint meglátja, oda ugrik, kikapja a pandur keziből és mig össze-vissza csókolja a gyermeket, sűrűn hullanak a könnyei.

- Igazán úgy lesz, méltóságos uram? Hát akkor vegye elé a kalamárist meg a pennát.

És vallott.

* * *

Híres orgazdája volt a Rózsa Sándor bandájának Veér György. Makói paraszt volt, aki az orgazdasága révén szép vagyona tett szert. De persze soha nem lehetett rábizonyítani semmit.

- Szereztem.

Csak ennyit felelt a faggatásokra. Egész Csanádban módos rokonsága volt, hát bajos is volt kikezdeni.

Ráday az ő emberismerete mértékével hamarosan megtudta, kivel van dolga. De ahhoz sehogy se lehetett Veér Györgyöt megkapni, hogy a szegedi börtönházba jusson. Sem a Laucsik tudománya nem volt erre képes, sem a kormánybiztos furfangja.

Végre is Klemm Jusztin vállalkozott rá, hogy ő elhozza az agyafurt gazembert. Ez a Klemm Jusztin a legkitünőbb embere volt Rádaynak. Hatalmas, öles ember, aki ha rátette a kezét a delikvens vállára, hát megropogott a csontja belé!

Klemm Jusztin tehát maga mellé fogadta Kukai Mátyást, a legjobb eszü és kezü pandurok egyikét, szerbiai lókupeczeknek öltöznek és beállítanak Makóra.

Első dolguk, hogy elmennek Návay Tamáshoz, a csanádi főispánhoz, akit az ötvenes években Rózsa Sándor hatodmagával mindenéből kifosztott földeáki kastélyában. Fölfedik előtte magukat, elmondják mi járatban vannak. A főispán azonban csak rázogatja a fejét.

- Már öcsémuraimék, abból semmi se lesz, hogy azt a Veér Györgyöt nyakon csiphetik. Külömben rajta, próbálják meg.

Beállítanak Veér uramhoz, lóvásárlás ürügye alatt. Ez kimegy velök az istállóba, ott Klemm hirtelen lefogja, de Veér uram se rest, megfordul és egyenest neki a Klemm Jusztin torkának. Meg is fojtja, ha Kukai Mátyás a puskatussal agyba nem kólintja, mire a paraszt elterül a földön. Erre lekötözik és viszik Szegedre.

Laucsik igen örül a fogásnak és azon melegében kiadja a parancsot, hogy Veér Györggyel csinján kell bánni, mert az ilyen orgazda sokat tud elmondani, ha rá lehet birni.

Mikor a hires vizsgálóbiztos elé kerül a paraszt, hiven elmond mindent négyszemközt Laucsiknak. Alig győzte jegyezni a sok gázságot. De mire a törvényszék elé került volna a dolog, Veér György a börtönben megölte magát. Haldokolván, azt mondta Laucsiknak:

- Csak azért tettem, nehogy a vagyonomat elkobozzák a törvényszék előtt való beösmeréssel.

A gazember! A vagyonát, amit mint orgazda szerzett!

Laucsik.

Külön illik szólani Laucsik Mátyásról, aki talán még Ráday Gedeon grófnál is félelmetesebb hirben állott.

Ez a Laucsik voltaképpen fűszerkereskedő volt Nagy-Becskereken. Amolyan kis boltja volt, ahol bort, pálinkát is mértek. Nagyon sokan jártak ide: urak, parasztok és egyéb népség. Aztán volt idő, hogy a szegénylegények is a Laucsik uram portáját látogatták, itt találkozták össze orgazdáikkal.

Nagyot nevettek a törvénytörő urak, mikor Ráday gróf Laucsik Mátyást választotta maga mellé. No hiszen szépen fognak együtt «dolgozni» a gróf meg a «pudliálló!»

Aztán egyszer csak elkezdtek mesélni Rádayról, meg emberéről olyan dolgokat, hogy a jogász urak nagyot néztek. A leghiresebb betyárok, akiket semmiféle hatalom nem tudott eddig kézrekeríteni: Renkó Kálmán a Bácskából, Muzslai és Gajdor Kecskemét környékéről, aztán hamarosan a fő-fő haramia, Rózsa Sándor is, sorban lakói lettek a szegedi tömlőcnek.

Legtöbbet beszéltek pedig Laucsik uram vallatásairól. No hát ebben még a princípálisán, a Ráday grófon is tultett az egykori boltos. Apró, csunya ember volt. Beesett arcából hiuzszemek szegeződtek a vallatást álló rabra. Legtöbbször úgy vallatott, hogy szembe állította a bünösöket, kendőt borított a fejükre, hogy még szembeszéddel se adhassanak jelt egymásnak és úgy liczitáltatott rá egyikkel a másikra.

Hej, de sok turpisság sült ki ily módon!

Rózsa Sándort is ő tudta vallatásra birni, mikor utoljára elítélték. Ugy esett a dolog, hogy a vén haramiát holmi ígéretekkkel becsalták a szegedi várba. Rettenetesen dühös volt az öreg. Elhatározta, hogy boszúból egy szót sem fog megvallani a viselt dolgaiból. De hát akkor, hogy lehessen elítélni? Hónapokig próbálták szóra birni, hiába.

Laucsik vállalkozott rá, hogy végire jár a dolognak. Egy napon fölhozatta a börtönből a Rózsa Sándor czinkostársait. Egyik szomszédos szobába állította őket és meghagyta nekik, hogy csöndben legyenek, mert most olyat fognak látni a «vezér»-ről, amilyenre maguk se mertek volna gondolni.

Rózsa Sándor kevély, daczos ember volt. Büszke mindig arra, hogy milyen nagy a hire és hogy ő ezt rettenthetetlen bátorságának köszönheti. Laucsik ezt az oldalát vélte kikezdeni. Fölhivatta és mikor előtte állott a haramia, így szólt hozzá:

- Hej, Sándor, Sándor, maga csak javithatatlan. Mért nem akarja bemondani a dolgait? Meglássa, nagyobb baja lesz magának így!

- Hát csak szaglássza ki a tekintetes ur maga azokat az én dolgaimat, hiszen azt mondják, nagyon ért az ilyenekhez.

- No hisz érteni értenék valamelyest én is, de már a Rózsa Sándor dolgaihoz én kismiska vagyok. De hát próbáljuk csak meg. Majd leolvasom a hátadról. Térdepelj le.

A haramia vállat vont. Ha csak az kell, ő nem bánja. És letérdepelt.

Ekkor egy titkos intésére a vizsgálóbiztosnak, kinyílt a szomszéd szoba ajtaja. A czimborák ott látták térdepelni a vezérüket a biztos előtt. Csufolódni kezdtek.

- Nini a hires, nem szégyelli magát így meghunyászkodni. De más is ma a világ. Rózsa Sándor is csak olyan pipotya fráter, mint a többi, csak úgy könyörög az életiért. Bizony gyáva vagy te Rózsa Sándor!

- Gyáva én? - ugrott föl a megalázott haramia. Hát csak elő azzal a pennával, tekintetes uram, majd mondok én olyanokat, hogy egyben megbizonyódik, gyáva-e Rózsa Sándor.

És sorba előmondta gáztetteit, főleg pedig a híres félegyházi vonat-rablást, amiknek alapján aztán életfogytig tartó fegyházra ítélték.

* * *

Hogy milyen furfangos módon tudott Laucsik uram egyes rabokat vallomásra bírni, annak ékes tanúsága az az eset, melyet Mikszáth Kálmán beszél el következőképen:

«A vén Fodor János, a vidék legmódosabb mágnás parasztja ült bent nehéz vasban a szegedi várban. (Ez a Fodor János is a Rózsa Sándor bandájából való volt.)

Nem vallott semmit a vén kópé, pedig temérdek jel azt mutatta, hogy sok *terhes állapot*-nak ő a fősrófja. A hurok folyton kisebb karikába fonódott a nyaka körül, de még sem olyan szükre, hogy megfojthatta volna.

Laucsik, az elhiresült vizsgálóbíró, megpróbált mindent, elindult száz szálon is, de mindig csak oda ért, hogy semmi bizonyosat nem tud.

Hát egy nap, mikor már jóformán lemondott minden reményről, megnyílik a kancellária ajtaja s gyönyörű menyecske lép be rajta, módos piros czipellőkben, sarkig érő selyemkendővel, ezüsttel kihányt kacabájban.

- Jó napot kívánok, tekintetes uram!

- Adjon isten, szép asszony lelkem, - mond Laucsik, hanyagul fölpillantva. Mit hozott, galambom?

- Hát bizony én az uramhoz jöttem volna, ha beengedne hozzám a tekintetes ur.

- No és kicsoda a maga ura?

- Hát bizony az a szegény Fodor János.

- Ah! a Fodor János? - szólt Laucsik csodálkozva. Bizony nem hittem volna, hogy ilyen szép felesége van.

Laucsiknak most villant eszébe, hogy nini, nini, hiszen neki a szerelmi szálon kellett volna indulnia mindjárt eleinte. De ki az ördög gondolhatta egy hatvannégy éves emberről?

- Aztán hallja-e, szép asszony, hogy mehetett fiatal léteire ilyen vén emberhez?

- Hja, a szegénység tekintetes uram! Ő tett engem urrá. A szemétből emelt föl a nagy gazdagságba. Én jártam jól, nem ő.

- No, hanem rosszkor jött, menyecske, mert az ura beteg most, és az orvos megtiltotta, hogy beeresszek hozzá akárkit is. Hanem jöjjön el a jövő héten... azaz, hogy akkor meg én nem leszek itthon. Tudja mit, jöjjön el úgy két hét múlva.

A szép asszony eltávozott. Messze lakott valahol a szatymázi tanyákon, be sem jött a városba, csak a mondott időben.

- Eljöttem, kérem alásan, - szólt a Laucsik szobájába nyitva.

- Eljött? Hát ki rendelte be? kérde Laucsik idegenül tekintve rá.

- A tekintetes urnak tetszett mondani.

- Én? Nem is ismerem magát. Hát ki maga?

- Hiszen tetszik tudni, voltam itt a multkor.
- Hja lelkem, nem káptalan az én fejem, hogy minden embert az eszemben tartsak, megfordul itt ezer is napjában! Mi a neve?
- A Fodor Jánosné vagyok, kérem alásan.
- A Fodor Jánosné? Aha, tudom már. No hát mit akar Fodor Jánosné?
- Eljöttem az uramhoz, ahogy mondva volt.
- Az urához jött el? - hebegé Laucsik csodálkozó szemeket vágva. Hát nem kapta meg a leveletem?
- Nem kaptam, kérem.
- Hogy lehet az? Pedig megirattam galambom, hogy az ura meghalt még a mult hét elején. Értesítve volt.

Az asszony elpityeredett s ziháló mellel mondá:

- Nem, semmit sem kaptam.
- Ejnye, ejnye, de restellem. Ez már mégis csak nagy rendetlenség! No ezt nem hagyom annyiba!

Laucsik csengetett. A belépő hivataloszolganak megparancsolta boszankodva:

- Küldje be, Mihály, az irnokot!

Az irnok bejött.

- Hallja amice, elküldte maga a levelet Fodor Jánosnének a férje haláláról?

Az irnok zavarba jött.

- Igazat mondjon! - mennydörgött Laucsik haragosan.
- Bocsásssa meg, főnök ur, de elfelejtettem... Kiment az eszemből.

Laucsik most már nagy méregbe jött. Indulatosan csapkodta az aktákat jobbra, balra s lármázott, hánykolódott.

- Ez már mégis sok. Ezt már nem tűröm. Ez a szegény asszony el se jöhetett a végtisztességre. Mert tartzuk meg a törvényt, de ami emberi dolog, az emberi dolog. Takarodjék a szemem elől, haszontalan fráter!

Aztán a menyecske felé fordult szeliden:

- Lássá, én nem vagyok az oka. De az ember soha se végezheti a kötelességét ezek miatt a rendetlen emberek miatt.

Lassan-lassan az asszony is beletörődött.

- Hiszen, ha már úgy esett, ki tehet róla... szólt sóhajtva... az isten ellen nem tehetünk.

Kötényével törülgette könyeit... vagy hogy talán csak markirozta, mintha törülné, mert az asszony hamis portéka, s keresztényi megadással távozott a várból.

De nem mult el két hét sem, ott volt megint Laucsiknál nyalka gyászban.

- Ejnye! - kiáltott fel a vizsgálóbíró, mert most mindjárt megösmerte, maga már megint itt van, Fodorné? Mit akar itt szüntelen? Hát hányszor mondjam már, hogy meghalt az ura?

- Nem is avégett jöttem most, tekintetes uram, hanem hát...
 - No csak szaporán mondja el, mert nincs idő...
- A szép özvegy lesütötte szemérmatosan a szemeit.
- A pap küldött ide... vallogatta ki apródonkint.
 - A pap? mi közöm nekem a pappal?
 - Nem is tekintetes urnak, hanem, hogy aszongya, hozzam el előbb a halotti levelet, mert ő addig engem össze nem esket.
 - Össze nem esketi? De hát kivel esketné össze. Mit beszél itt össze-vissza bolondokat!
 - A Rigó Palival.
 - Ki az a Rigó Pali?
 - Egy jóraavaló legény, tekintetes uram.
 - Ejnye, de hamar beleszeretett?... No lám, lám... ilyenek az asszonyok... de hát tán mégsem illő volt ilyen hamar.
 - Szerettem ám én azt azelőtt is... Tetszik tudni, régen jószívvel vagyunk egymás iránt.
 - Persze, így már más, így már értem. Aztán miféle foglalkozásu ember az a Rigó Pali?
 - Kocsis volt a szegény megboldogult uramnál.
 - Ha így van, - szólt Laucsik nyájasan - nekem nincs semmi kifogásom ellene, hanem az nem olyan kurtán megy, a halotti levélre stempli kell, ki kell iratni a halálozási könyvből. Egy szóval, ez csak úgy öt nap mulva lesz kész, s akkor is elég parádéval jár. Jöjjön el négy nap mulva.
- Addig a négy napig jól használta fel Laucsik az idejét.
- Vallatás közben ráért kedélyes csevegésbe is ereszkedni Fodor Jánossal.
- Ej János, János de szép felesége van... Nem csodálom, hogy az a szép asszony olyan keményen köti az élethez.
- A vén betyár szemei megcsillantak.
- Bizony van annak, aki meg nem issza! mondta rá kevélyen.
 - Kár, hogy olyan félrelépő jószág.
- De már erre elfutotta Fodor szemeit a vér.
- Ne mondja azt a tekintetes uram! Kinozzon engem, csináljon velem akármit, de a feleségem tiszta becsületét be ne feketitse, mert az már nem tartozik az igazságszolgáltatáshoz.
 - No-no-no... ne tüzeljen bátyó... mert úgy van, amint mondom. Mikor hazudtam én magának valamit?
 - Tudom, hogy nem hazudott, de ez mégsem igaz! Hamarabb lehet báránynya az ördög, mint az az asszony ördöggé.
 - Pedig a kocsis a csábítója! Vele tart, vele tartott.
 - Ne tovább! - bődült fel a betyár fájdalmasan.
 - No majd meg fogja hallani saját füleivel. Akarja-e?

- Ha akarom-e? Inkább lássam leszakadni a menyországot. De azért ott leszek, tudom, szégyenbe marad a tekintetes ur.

Laucsik gunyosan kaczagott fel erre, és ez a kaczaj sokkal jobban szurta, döfte a szerelmes vén betyárt, mint a rettenetes «Ráday-bölcső».

A megállapodáshoz képest negyednapra ott volt a szép asszony. Laucsik megtartotta szavát. A betyárt odaállította a szomszéd szobába két rendőr közé, hogy mindent hallhasson, de ki ne léphessen onnan.

A szép asszonynak pedig így szólt a rögtönzött törvényszékre mutatva:

- No, mondja el az uraknak, mit kíván, ismétlje még egyszer, amit nekem elmondott, hogy ismerkedett meg Rigó Pállal s jelentse ki, hogy férjhez akar hozzá menni.

Fodorné elmondta himezetlenül még egyszer azt az egész szégyenlős históriát... csak néha sütötte le szelid kék szemeit, vagy a kendőjét taszította lejjebb a szemére.

Mikor az utolsó szót is kiejtette, egyszerre föl pattan a szomszéd szoba ajtaja, és előrohant csörgő lánczaival, a rendőrök kezéből kiszakítva magát, Fodor János s fölemelte ökleit.

- Verjen meg az Isten, Zsófi!

- Jaj nekem, jaj nekem! - sikoltott fel az asszony. Irgalom, könyörület!

- Beszélhetsz már! szólt - megvetőleg, tompán. - Tekintetes uram pedig fogja meg azt a tollat és írjon. Majd beszélék én már.

Mialatt Laucsik hirtelen papírt vett, még egy lesujtó tekintetet vetett az asszonyra.

- Megyek már az akasztófára szívesen, hanem te is velem jössz, Zsófi... Velem jön a latrod is. Szépen együtt megyünk, jó gerlicze párom!

- Én ártatlan vagyok, - rebege az asszony halálra váltan, roskadozva.

- Ártatlan! Az ám! Csakhogy éppen a te fekete hajaddal fojtottuk meg a horgosi zsidót... mert nem volt kötelünk. Te nyirtad le kötélnék a hajadat. Nézzék meg kérem, hol a haja ennek a személynek? No, de hadd kezdjem az elején. Tessék csak írni, tekintetes uram...»

* * *

Már együtt volt a szegedi börtönben vagy ezer rab. Akit csak valami gyanu érhetett, azt mind ott marasztották. Csak Rózsa Sándort nem tudták kézre keríteni.

Ekkor Laucsik beállit a már öregedő betyárhoz.

- Hát a méltóságos ur gondolt egyet. Elfelejtünk mindent Sándor bácsi. Ugyis mi hasznunk volna most már benne. Hanem kegyelmedre szüksége van az országnak. Kegyelmed okos ember, azt még az ellensége sem tagadhatja. Hát a kormánybiztos ur jónak látja ezt az észet a javunkra fordítani. Megkinálja a szegedi csendbiztossággal. Ne siesse el a feleletet Sándor bácsi. Gondolja meg holnapig. És ha úgy gondolja, hogy rátermett, hát jöjjön be holnap reggel Szegedre a méltóságos urhoz.

Rózsa Sándor nem egyszer komolyan gondolkodott a becsületes utra való térésről. Most meg már, hogy öregedőben volt, jól esett neki, hogy a híres Ráday őt munkatársának akarja.

Beállit másnap Szegedre. Ráday nagy szívesen fogadja és - ott is marasztja.

- Az én bolond eszem! kiált föl a törbe csalt betyár.

Aztán hamarosan el is ítélték és a szamosujvári börtön lett a lakása.

Az egész országban hire ment Rózsa Sándor elfogatásának. A banda ereje ezzel végképpen meg volt törve. Ráday hamarosan összefogdosta valamennyit és ezzel vége szakadt az alföldi betyárvilágnak.

A szamosujvári rab.

Deli, büszke Rózsa Sándor
Hova lett a büszkeséged?
Szamosujvár bus tömlöcze
Hej megviselt nagyon téged!

Göndör hajad őszbe fordult,
Ugy hinak már, hogy vén betyár.
Nem vagy már a híres legény!
Be kár érted, bizony be kár!

Börtönödbe éjfélórán
Eljönnek a siri árnyak.
Szól az egyik: «Mért öltél meg?»
Szól a másik: «Jöszte, várlak!»

Elkergetnéd a sok rémet
De csak jönnek, sokasodnak...
Vegezz velük! Ugy-e nem tudsz
Mig álmod tart viaskodnak.

Rózsa Sándor, már az így lesz!
A börtönöd meg nem nyílik.
Azokkal a csuf rémekkel
Viaskodnod kell a sirig.

Sirod zárta az se vált meg,
A hant is hiába föld bé,
Átkozottan fut a lelked
Mindörökkön, mindörökké...

* * *

Az egykor híres betyár, az alföld réme, a szamosujvári börtönben végezte be életét. 1878. november 22-én halt meg. Azt mondják, hogy a börtön itt nagyon megtörte. Csöndes ember lett, hetekig szótalánul elüldögélt és sokszor fölsóhajtott:

- Hej, ha másképp lett volna minden!

Élete szomorú emlék a régi Magyarországból. Mi kergette a rossz utra? Vére, hajlamai vitték a betyár életre? Ki tudná megmondani! De minden gonoszsága mellett is egy pár nemes vonása jellemének fõntartotta emlékezetét a magyar nép között. Ezekbõl igyekeztünk összedni egynehányat.

A szomorú idõknek vége. Magyarországon betyár többé nincs. Ne is legyen. Rózsa Sándorékkal e korszaknak vége.